

de schouw

Nr. 1 - 1994

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

de schouw
Orgaan van de Vereniging
„Vrienden van
De Hoge Veluwe”

Lente Schouw 1994

41e jaargang – maart 1994

Inhoud

3 De bezoeker aan het Nationale Park	Roland Peltzer
8 Voordracht Piet Steltman	Bram Haak
9 Meedoen aan landschapsbehoud	Piet Steltman
10 Gallen, coproductie van plant en dier	Jan Willem van Velzen
12 Hoge Veluwe-wandelingen	C. Hoogendijk
13 De Pandabus	Leni Meijer
15 Hedendaagse kunst, mooi, lelijk?	C. Hoogendijk
16 Voetstappen van de lente	Winnie v.d. Horst
18 Voorjaarswandeling	
18 Lente	Jan Willem van Velzen
19 De raaf, een zwarte ziel?	Jan Trapman
24 Van kaartenbak naar computerbestand	Bram Haak
25 Het Rijksmuseum Kröller-Müller	
26 Verenigingsnieuws en jaarverslagen	de secretaris en coördinatoren
31 Financieel jaarverslag	de penningmeester
34 Bijzondere waarneming	H. van Tuil

Redactie:

A.C. Haak, L. Meijer, R. Peltzer

ISSN no. 0928-3145

Alle correspondentie betreffende De Schouw (met uitzondering van adreswijzigingen, aanmeldingen etc., zie voorlaatste pagina) gaarne richten aan:
Redactiesecretariaat De Schouw:

A.C. Haak, Nevenlandsehof 16, 7312 EX Apeldoorn, tel. 055 - 558192

Inzenden kopij voor het volgende nummer:

vóór 1 mei 1994

Contactadressen van de Vereniging:

Bezetting De Aanschouw:

Mevrouw B. Wit-van Koetsveld, Graaf Janlaan 11, 3708 GH Zeist,
tel. 03404-14165

Werkgroep De Dennescheerders:

R. Lifmann, Slingerlaan 2, 6731 CL Otterlo, tel.08382-1768

Coördinator gidsen

C. Hoogendijk, Hofbeeklaan 20, 6715 EA Ede, tel.08380-32751

Plantenwerkgroep:

J.L. Ebregt, Koekoekstraat 1, 6823 DE Arnhem, tel.085-453111

Werkgroep Geschiedenis:

J.C. Kok, Krimweg 3a, 7351 AS Hoenderloo, tel. 05768-1834

Faunawerkgroep:

H. van Tuil, Roekenstraat 24, 6823 CN Arnhem, tel. 085-450911

Museumwerkgroep:

Vacature

Fotowerkgroep:

P.G.A. Timmerbeil, Merkendal 12, 6816 RJ Arnhem, tel.085-434712

Coördinator Hoge Veluwe-dagen

Mevr. W. van der Horst-Zondag, Obrechtlaan 16, 6711 EL Ede, tel. 08380-11291

Gelieve voor overname van artikelen uit dit tijdschrift contact op te nemen met de redactie.

Foto omslag:

Ad Germing

'Berken

Hoog Baarlo'

Druk:

Grafisch Bedrijf Outhuis bv

De bezoeker aan Het Nationale Park De Hoge Veluwe

door Roland Peltzer

Inleiding

Sinds kort ben ik als nieuwe mede-redacteur van De Schouw wat nauwer betrokken bij Het Nationale Park De Hoge Veluwe dan voorheen. Hoewel ik al lang bezoeker ben van de Hoge Veluwe was de frequentie van dat bezoek niet al te hoog. Het ene jaar vier tot vijf keer, het andere jaar slechts één maal en ook wel jaren dat er géén bezoek werd gebracht. Het aantrekkelijke van de Hoge Veluwe voor mij persoonlijk is de mogelijkheid om vrij het veld in te kunnen trekken, niet gehinderd door bordjes dat de toegang uitsluitend op wegen en paden is toegestaan. En natuurlijk maakt ook de kans om grofwild tegen te komen een bezoek aan het Nationale Park bijzonder aantrekkelijk.

Opvallend is dan altijd weer dat je, tijdens urenlange zwerftochten zo weinig andere wandelaars tegenkomt. Het zo maar zwerven door bos en veld is blijkbaar niet voor iedereen uitdagend of is er wellicht de angst om "wilde" dieren tegen te komen?

Wie is die bezoeker?

Je vraagt je dan wel eens af wat voor bezoeker naar de Hoge Veluwe toekomt, is dat de natuurliefhebber, de natuuronderzoeker, de weer en wind wandelaar, de hertengek, de vermaakzoeker of de kunstliefhebber? Het is natuurlijk interessant om wat meer van de bezoeker aan het Nationale Park te weten, maar nog interessanter is te weten of die bezoeker anders is dan in andere bos- en natuurgebieden. De Hoge Veluwe heeft toch een unieke positie binnen de Nederlandse bossen en natuurgebieden (toegang tegen betaling, aanwezigheid Rijksmuseum Kröller-Müller, Bezoekerscentrum, Museonder, restaurant, jachtslot St. Hubertus, witte fietsen, het grof-

wild e.d.), maar geldt die uniekheid tevens voor de bezoeker?

Vragen die ook te maken hebben met mijn eigen achtergrond, want als vrijetijdssocioloog, mét heel veel interesse voor de biologie en met name voor het grofwild, houd ik mij bij het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN) te Wageningen ook vakmatig bezig met de beantwoording van dit soort vragen, alleen niet binnen Het Nationale Park.

Onderzoek 1986

Het was mij bekend dat in 1986 in Het Nationale Park De Hoge Veluwe een onderzoek is verricht onder bezoekers om meer inzicht te krijgen in het type bezoeker, hoe deze bezoeker tegen Het Nationale Park aankijkt en hoe er gebruik van wordt gemaakt. Toevallig kwam ik dat rapport onlangs tegen en dat gaf antwoord op een heel stel vragen.

Naar aanleiding daarvan volgt nu niet een opsomming van al die resultaten, want dat zal ongetwijfeld al eens in een vorig nummer van De Schouw zijn gebeurd, maar wat losse kanttekeningen.

Waarschuwing

Voor ik daar op inga eerst een waarschuwing. Het type bezoeker aan bos en natuur is aan veranderingen onderhevig, en dat is inherent aan maatschappelijke veranderingen en andere opvattingen en nieuwe ideeën over natuur en milieu. Dat ook de bezoeker aan Het Nationale Park zal veranderen is daarin te verwachten en zal mede te maken hebben met veranderingen binnen de Hoge Veluwe zelf. Denk bijv. aan de Vincent van Gogh expositie nog niet zo lang geleden, de opening van het Museonder, de witte fietsen bij de ingangen, de kijkschermen om wild te observeren e.d. Hiermee worden

andere typen bezoekers aangetrokken. Niet voor niets sprak onlangs de heer Bruning, de directeur van Het Nationale Park De Hoge Veluwe, m.b.t. de stormachtige ontwikkeling t.a.v. het Museonder, dat de Hoge Veluwe nog net de hoge aantallen kan verwerken zonder een pretpark te worden.

In vrij korte tijd is er in het Nationale Park het een en ander veranderd en dat betekent dat het beeld van de bezoeker uit 1986 zeker bijstelling zal behoeven.

Typologie van bezoekers

In het rapport is op een tweetal manieren een typologie van de bezoeker gemaakt. De eerste is gebaseerd op de frequentie van het bezoek en maakt onderscheid naar nieuwkomers (voor de eerste keer: 32%), naar incidentele bezoekers (minder dan 10 bezoeken per jaar: 46%) en naar regelmatige bezoekers (meer dan 10 bezoeken per jaar: 22%).

Geconstateerd werd ook dat het bezoek, met name de regelmatige bezoeker, gekenmerkt wordt door een hoge leeftijd, verder dat de hoger opgeleiden oververtegenwoordigd zijn, dat een derde deel van het bezoek lid is van een natuurbeschermingsorganisatie en dat een derde deel afkomstig is uit de grote steden. De verblijfsduur is, met gemiddeld 3 uur, vergeleken met andere bos- en natuurgebieden, lang te noemen.

Worden de genoemde kenmerken vergeleken met bijv. een recent onderzoek in het Nationale Park Loonse en Drunense Duinen i.o. in Brabant dan komen deze vrijwel geheel met elkaar overeen. In de Loonse en Drunense Duinen is een wat groter deel nl. 41% lid van een natuurbeschermingsorganisatie, terwijl de verblijfsduur hier wat lager ligt.

Verwacht mag worden dat vooral de nieuwkomer momenteel een hoger aandeel zal hebben gekregen, waarbij het Museonder een belangrijke rol zal spelen.

Ook het aandeel kinderen zal in vergelijking met 1986 zeker gestegen zijn, bestond toen ca. 18% van het bezoek uit groepen met kinderen, momenteel zal dat percentage zeker hoger lig-

gen. En ook hier zal het Museonder flink van invloed zijn, gezien de grote groepen kinderen die daar een bezoek aan brengen.

De tweede typologie is gebaseerd op het gedrag van de bezoeker en maakt onderscheid naar de natuurgerichte bezoeker, de cultuurgerichte bezoeker en de combinatie natuur-cultuur bezoeker. Het onderscheid spreekt welhaast voor zichzelf. De natuurgerichte bezoeker vormt ca. 37% van het bezoek, terwijl 23% wordt gevormd door de combinatie natuur-cultuur. Ik denk dat er momenteel een vierde type bezoeker kan worden onderscheiden, niet de pure amusement- of vermaakzoeker nl. de bezoeker van attractieparken, maar wel een bezoeker die afkomt op de natuurattracties van de Hoge Veluwe ofwel de natuur-vermaakbezoeker.

Natuur is een begrip dat zeer ruim kan worden opgevat. Voor de één bestaat natuur uit elk stukje groen, dus ook het aangelegde kunstmatige groen, voor de ander alleen uit het ongegrepte groen, niet door mensenhanden beïnvloed, met alle levende wezens die daarbij horen. In het rapport wordt verder niet aangegeven wat onder natuur moet worden verstaan. Dat is jammer want bijna alle parkbezoekers zijn het eens over de hoge waarde van een verblijf in de natuur, zij het dat de natuurbeleving afneemt naarmate het aantal ontmoetingen met andere personen toeneemt.

Uitgaand van mijn eigen ervaringen tijdens wandelingen op de Hoge Veluwe en mijn ervaringen als recreatie-onderzoeker, gebruikt een deel van de natuurgerichte bezoeker de natuur alleen als een soort decor voor zijn/haar activiteiten. Daarnaast is er ook sprake van min of meer natuurgebonden activiteiten en kan de natuur worden opgevat als één van de vele bezienswaardigheden, naast bijv. het Kröller Müller Museum, het jachtslot St. Hubertus e.d. Dit betekent dat men als bezoeker de natuur heel verschillend beleeft en er heel verschillende waarden aan toekent. Er zal daarom niet een éénduidige type natuurgerichte bezoeker zijn. Trouwens de term "natuurgericht" houdt al een beperking in daar deze binnen de recre-

atiesector in het algemeen gebruikt wordt voor die bezoeker die als reden voor het bezoek opgeeft het bewust beleven van de natuur of het landschap. Maar ook hier kan men zich afvragen wat is bewust? Genieten van de wind en het ruisen van de bomen, het ruiken van bloemen, lekker wandelen over de hei, het determineren van planten, het vangen van vlinders, het fotograferen van herten of het observeren van vogels, of het languit liggen rusten in het gras?

Wat is natuur en natuurgericht?

Dat natuur geen eenduidig begrip is, blijkt ook wel uit het rapport bij de antwoorden op de vraag wat het motief voor het bezoek was. Bijna 35% van de bezoekers noemt, vaak naast andere motieven, de natuur als motief, 11% het fraaie landschap en 7.7% het zien van het wild, terwijl het Kröller-Müller Museum door 25% wordt genoemd. Wordt er gekeken naar

de gebruikte voorzieningen dan blijken de wildkansel en het observaties bos met resp. 16% en 7% het laagst te scoren. Andere voorzieningen scoren hoger; het Kröller-Müller Museum met 47%, tuinen en omgeving van het jachtslot met 37% en het jachtslot zelf met 34%. In vergelijking daarmee scoren de witte fietsen met 20% niet eens zo hoog. De uitspraak dat men "naar het park toekomt om veel over planten en dieren te leren" scoort positief. Wordt gekeken naar de meest bezochte gebieden binnen het Park dan worden de Plijmen (binnen de wildbaan) relatief het minst bezocht. Kortom de natuur mag dan door velen als motief zijn genoemd, het werkelijk gedrag strookt daar lang niet altijd mee.

Hoe natuurgericht is die bezoeker van de Hoge Veluwe dan? Wanneer men de wildbaan als het meest natuurlijke deel van de Hoge Veluwe aanmerkt - hier zijn naast de fietspa-

Archief Hoge Veluwe

den en een enkele wandelroute géén andere voorzieningen, er zijn weinig antropogene invloeden, het blijkt dat hier de laagste aantallen bezoekers komen en dat andere voorzieningen véél meer gebruikt worden - dan is de natuurgerichtheid van de bezoeker, naar mijn mening, niet gericht op wat je de "echte" natuur zou kunnen noemen. Ook buiten de wildbaan zijn er vele en goede mogelijkheden om van de natuur te genieten, maar wel van een ander soort natuur, nl. meer beïnvloed door de mens, meer kunstmatig, vriendelijker, plus de combinatie met cultuurelementen. Blijkbaar wordt dat door een groot gedeelte van de bezoekers als "natuur" gezien en gewaardeerd en moet die natuur als referentiekader worden ingevuld bij de natuurgerichte bezoeker.

Een bevestiging hiervan is dat het rapport ook aangaf dat de bezoekers de natuur het best omschreven vinden door de woorden aantrekkelijk, mooi en uitnodigend. De natuur wordt zeker niet gezien als bedreigend of ontoegankelijk. Toch is er een zekere tegenspraak te bespeuren.

Waarschijnlijk uitnodigend om de fietspaden af te fietsen of een wandelroute af te lopen, maar kennelijk niet uitnodigend genoeg en wél bedreigend of ontoegankelijk wanneer het het vrije zwerven door de wildbaan betreft. Ik ben benieuwd hoe er wordt gescoord wanneer men mensen midden in het noordelijk deel plaatst en wanneer men deze mensen midden in de wildbaan plaatst.

Het wild

Als natuurkenmerk wordt het aanwezig zijn van dieren hoog gewaardeerd door de bezoekers, praktisch even hoog gewaardeerd als de bossen. Van de bezoekers blijkt dan ook 47% een poging te hebben gedaan om wild te zien, alleen blijkt dat men dat vooral heeft geprobeerd vanaf de weg. Men doet er blijkbaar weinig moeite voor om wild te zien of men weet niet hoe men het beste wild kan zien of de interesse is klein, want slechts 16% heeft de wildkansel bezocht. Toch heeft een klein kwart van

het bezoek werkelijk wild gezien. Niet duidelijk wordt waar men dat wild heeft gezien, ik veronderstel vooral vanaf de wildkansel, gevolgd door het Bosje van Staf en dan nog de kijkschermen. In het veld zelf zal het slechts een klein gedeelte van het bezoek zijn dat een ontmoeting heeft gehad met het grofwild.

Dat het voorkomen van het wild voor de bezoeker een bijzonder aantrekkelijk kenmerk is van Het Nationale Park De Hoge Veluwe is gezien bovenstaande enigszins discutabel, temeer omdat maar 7.7% het wild als bezoekmotief heeft genoemd. Hierbij ben ik geneigd te denken dat er voor een deel sprake is van een "sociaal-wenselijke" antwoord. Het werkelijk gedrag is in ieder geval anders dan de waardering doet vermoeden.

In hoeverre de bezoeker uniek is in het willen zien van wild vergeleken met andere gebieden is moeilijk aan te geven. In bos- en natuurgebieden buiten de Veluwe is geen sprake van grofwild zodat die vergelijking wegvalt. Uit de belangstelling die er op de Veluwe zelf is voor wildspeurtochten met de bus of wandelend met een natuurgids blijkt in elk geval dat ook buiten de Hoge Veluwe veel interesse is voor het grofwild en dat deze interesse niet alleen voor de bezoeker aan de Hoge Veluwe geldt.

Tenslotte

De toename van het aantal bezoekers en wellicht een verandering in het type bezoeker houden risico's in. Zo zullen vooral de natuurgerichte en de cultuurgerichte bezoekers zich storen aan de, in hun ogen, te hoge bezoekersaantallen, en aan het andere gedrag van deze "nieuwe" bezoekers. De plaatsing van witte fietsen bij de ingangen zal het autoverkeer doen afnemen en dat is een goede ontwikkeling.

Het zal echter weinig invloed hebben op de toename van de drukte in het centrale deel, maar zal wel de drukte op de fietspaden doen toenemen en dat kan betekenen dat de sociale capaciteit overschreden wordt. In combinatie met de toename in het centrale deel zal het als gevolg hebben dat bepaalde bezoekers het centrale deel gaan mijden, dat voor deze mensen

ook het fietsen minder aantrekkelijk wordt en wellicht komt men helemaal niet meer naar het Park. Dat zou kunnen betekenen dat het Park het beleid moet wijzigen omdat de wensen van de bezoekers gaan veranderen, en wil de Hoge Veluwe dat?

Er is, vergeleken met andere bos- en natuurgebieden zoals bijv. de Loonse en Drunense Duinen, sprake van een relatief grote natuurgerichtheid, maar toch niet in die mate dat de bezoeker aan de Hoge Veluwe zich daarmee duidelijk onderscheidt.

Het verschil wordt veel meer bepaald door de cultuurelementen die in het Park zijn te vinden.

En daarbij spelen het Kröller-Müller Museum

en het jachtslot St. Hubertus een belangrijke rol. Zouden die er niet zijn dan zou ook het bezoek aan de Hoge Veluwe veel meer bestaan uit een "doorsnee" publiek.

Ik wil het hierbij laten met mijn overpeinzingen. Op een aantal vragen heb ik uit dit rapport een antwoord gekregen, maar een onderzoek roept altijd weer andere vragen op.

Elk onderzoek heeft zijn beperkingen en met een schriftelijke enquête is ook niet een uitputtend onderzoek te doen. Omdat een dergelijk onderzoek regelmatig zal worden uitgevoerd ben ik benieuwd naar een vervolgonderzoek en de resultaten daarvan.

Roland Peltzer
lid van de redactie

Archief Hoge Veluwe

Voordracht door Piet Steltman

Het was op 22 januari een bijzondere dag voor onze Vereniging, omdat Piet Steltman, oud-voorzitter van het IVN en presentator van het TV-programma 'Ja, natuurlijk' sprak over *'Meedoen aan Landschapsbehoud en verbetering, kan dat?'* Zijn voordracht beoogde duidelijk te maken, dat de mens door de eeuwen heen heeft ingegrepen in het landschap en dat niet altijd ten nadele van de natuur. We mogen ook wel eens de positieve invloed van de ingrepen beschouwen en waarderen. Het Nederlandse landschap is wat de Amerikanen noemen 'man-made'. Het grote deltagebied in Nederland heeft pas zijn vorm gekregen door het aanleggen van dijken. Door bepaalde ingrepen van de mens werd de natuur zelfs rijker en gevarieerder. Het is zeker niet zo dat de mens alleen maar een negatief stempel op de natuur heeft gedrukt. Op sommige plaatsen heeft de mens land gecreëerd dat er voorheen niet was.

Ook de overgang in het landschap van bos naar akkers en van akkers naar heidevelden, van heidevelden naar zandverstuivingen en tenslotte weer van zandverstuivingen naar bossen is door de mens veroorzaakt. Tegenwoordig doen we de grootste moeite om een klein stukje zandverstuiving te behouden. Het gevaar schuilt niet zozeer in het gebruik van het landschap, maar in de wijze waarop dat wordt gedaan. Het gevaar ontstaat vooral door overtoellig mestgebruik en door de geweldige schaalvergroting, waarbij grote machines de arbeid van de mens overnemen en de mens zelf geen contact meer heeft met de natuur. Logge machines die niets ontzien komen in de plaats van menselijke creativiteit. De natuur moet echter onze leermeester zijn en niet andersom. Schaalvergroting maakt ons minder mens; wij zijn daardoor onszelf kwijtgeraakt en hebben een substituut-samenleving gecreëerd in plaats van de natuurlijke samenleving. Een aardige

uitspraak en koren op de molen van de Dennescheerders was: 'werken in de natuur is werken aan jezelf'.

Overigens gaf deze voordracht ook ons en dan bedoel ik speciaal de Werkgroep geschiedenis steun in de rug. Steltman probeerde duidelijk te maken, dat betrokkenheid van de mens bij de natuur van groot belang is, en dan niet alleen nu, maar door de eeuwen heen. Onze aandacht moet zeker ook gericht zijn op wat de mens in de loop der eeuwen voor die natuur of aan die natuur heeft gedaan. Als Werkgroep geschiedenis houden we ons juist bezig met die cultuur-historische aspecten: nl hoe heeft de mens in de loop van de tijd het landschap veranderd. En welke elementen in dat landschap moeten we behouden en herstellen. Ook het Park zou daaraan wel eens wat meer aandacht mogen besteden. Soms krijgt men de indruk dat men denkt dat het landschap is ontstaan bij de komst van de Kröllers. Men vergeet dat de familie Sickesz daarvoor al 63 jaar de heide heeft ontgonnen en van het landschap heeft gemaakt wat het nu is. Maar welk teken of welk monument wijst daarop of herinnert daaraan? Dit is een retorische vraag: het antwoord daarop behoeft niet te worden gegeven. Aan haar geschiedenis heeft het Park weinig aandacht besteed, met uitzondering dan de publicatie van mevrouw Nooren 'Over het verleden van de Hoge Veluwe'.

Maar die publicatie slaat de meest interessante periode van de 19e eeuw, toen de heidevelden en zandverstuivingen weer in bos werden herschapen, over. Piet Steltman heeft ons weer met de neus op de feiten gedrukt en laten zien, hoeveel waardevols er in de loop der tijden ook door de mens is gedaan. Omdat ruim 2000 leden van onze Vereniging de lezing van Piet Steltman niet hebben bijgewoond, laat ik hier de samenvatting volgen.

Bram Haak

Meedoen aan landschapsbehoud en verbetering, kan dat?

door Piet Steltman

In een wereld vol mensen lijkt het er soms op, dat de natuur het meest gediend zou zijn met een situatie, waarin de mens zich niet bemoeit met de natuur.

Zo werkte aan het begin van deze eeuw de natuurbescherming ook. Aankoop, borden "verboden toegang" en toezicht. Verder niets. Natuurlijk kan dat wel en zal de natuurlijke dynamiek z'n kans grijpen met succesie en altijd een climaxsituatie als eindstadium.

Het Nederlandse landschap met al z'n variatie is echter 'man-made'. Het waren onze voorouders die bossen veranderden in akkers en akkers in heidevelden.

Zij waren het die de essenlandschappen deden ontstaan. Het gehele rivierenlandschap met z'n dijken, uiterwaarden, komgronden en wielen is dank zij de mens ontstaan. Om maar te zwijgen van het plassenlandschap in laagveengebieden, de knotwilgen en het heggen- en hagenlandschap.

Verschil met onze huidige bemoeienis is veel: de grote schaal van de ingrepen en het tempo waarin dit gebeurt. Ook hier zijn we zoals overal in de samenleving "uit ons jasje gegroeid". En we geloven teveel in de wonderen van de techniek, omdat we vergeten zijn dat de natuur z'n eigen eisen stelt.

Daar gaat het zelden via de weg van de revolutie, maar meer via geleidelijkheid en evolutie.

In de achter ons liggende eeuwen is zo een samenhangend geheel van ecosystemen ontstaan, waarin van nature uitwisseling en vernieuwing konden ontstaan.

Daarin kwam in de tweede helft van de vorige eeuw verandering, door:

- * groei in tal en last (druk op de natuurgebieden)
- * fijnmaziger infrastructuur en toenemende mobiliteit (doorsnijding van ecologische eenheden)
- * nieuwe producten en produktietechnieken (kunstvezels i.p.v. wol, waardoor schapen

- verdwenen, rietdaken versus pannendaken)
- * Arbeid wordt kostbaarder (werken met grootschalige technische hulpmiddelen)
- * economisch denken versus het ecologisch denken (hoogstamboomgaarden/laagstam/kanalisatie van beken etc.)

Maar er is een revival van de natuur:

- * natuurbos/ oobos/
- * werken aan een ecologische hoofdstructuur
- * andere visie op stedelijk groen (onkruid mag weer)
- * inzetten van grote grazers bij het beheer
- * herstel van heidevelden door plaggen

Het is belangrijk dat dit werk met kleine groepen mensen gebeurt.

Dan gaat het om:

- herstel van hagen en heggen
- vrij maken van heidevelden
- vrij maken van stuifzandgebieden
- rooien van moerasbos
- hooien van oeverlanden
- verwijderen opslag uit blauwgraslanden
- terugbrengen van water in veengebieden
- knotten van wilgen
- aanleg van poelen.

Voordeel is daarbij de toenemende betrokkenheid van de vrijwilligers en het groeiende begrip voor deze vorm van natuurbehoud.

Er is natuurlijk meer te doen; paddenoverzetten, kerkuilenprojekt, nestkastenprojekt, randenbeheer, nestbeschermers, maaibalkbeschermers, drachtplantenbevordering etc.

Het leuke is dat er voor elk wat wils is.

Van belang is dat de mensen die er aan werken, weten waarmee ze bezig zijn. Dus geen kaalslag in een knotwilgenlandschap of allemaal dezelfde nestkastjes of het afplaggen van veel te grote arealen. Alles moet kleinschalig gebeuren.

Een Vereniging als de Vrienden kan hierin een duidelijke rol spelen.

Gallen

door Jan-Willem van Velzen

coproductie van plant en dier

Een huisje van fluweel

De meeste dieren gebruiken talloze overlevingstactieken om koning winter te ontlopen. Sommige dieren worden juist in deze koude periode actief. Het zijn de volwassen galwespen die in december zijn uitgevlogen. De dieren die dan naar buiten komen zijn allemaal vrouwtjes. Ze gaan allen op zoek naar een zomereik. Vervolgens leggen zij hun onbevuchte eitjes in de slapende knoppen of op de stam. Zij hebben hun nut voor de natuur bewezen en mogen naar hogere oorden vliegen.

In het voorjaar groeien de slapende knoppen weer uit. Er ontstaat nu geen gewoon blaadje maar een ongeveer drie millimeter lang fluweelig kegeltje dat eerst rood is en later donkerpaars. Een goede speurneus kan deze paarse fluweelgalletjes ongeveer eind april vinden.

In ieder galletje zit een larfje dat zal uitgroeien tot een galwesp. Eind mei verlaat het wespje deze duistere gevangenis. Dit keer bestaat de generatie uit vrouwtjes en mannetjes. Het zijn echter kleinere wespjes dan die van december. De kinderen verschillen dus van hun moeder. Dit verschijnsel noemt men generatiewisseling.

Bolletjes op het blad

De mannetjes verrichten hoog boven in de lucht de taak waarvoor zij geschapen zijn. De bevruchte vrouwtjes leggen daarna hun eieren in het weefsel van het blad. Als wij door een wesp worden gestoken reageert ons lichaam met een zwelling doordat de cellen worden geïrriteerd. Het blad reageert daarop met een woekering. Het groeien gebeurt onder invloed van een groeistof die de wesp in het blad spuit als zij haar eitjes afzet. Maar ook de larve zelf speelt bij dit groeiproces een belangrijke rol. De larve produceert namelijk uitscheidingen die de plant als het ware programmeren om op die karakteristieke manier te groeien en op die

specifieke plaats. Er ontstaat een bolletje waarin de larve van de galwesp bescherming vindt, maar ook voedsel. Het is best leuk om thuis te kijken wat er verder gaat gebeuren. Neem een potje met aarde. Leg enkele gallen op de aarde en dek het potje af met nylon of iets dergelijks. Zet het potje op een koele plaats en besproei de gallen elke week met een beetje water. Als het moment daar is komen de jonge galwespjes naar buiten.

De verpopping

Voordat een galwespje naar buiten komt gaat er binnen in deze woning nog heel wat aan vooraf. De larve heeft inmiddels zijn buikje rond gegeten. Het is nu nazomer en de volgroeide larve gaat zich verpoppen.

Met de komst van de herfst vallen de bladeren op de grond en ook de fris groene galappeltjes. Als ze wat door de zon zijn beschenen hebben ze een rode kleur. Maar het galletje krijgt geen voedingsstoffen meer aangevoerd. Het zal uitdrogen en het eens zo mooie galappeltje wordt een lelijk bruin knikkertje. Dat is maar goed ook want hierdoor valt het nauwelijks op. En iemand die echt kwaad in zijn zin heeft wordt onmiddellijk gestraft. Het galletje smaakt namelijk heel vies: zo bitter als gal!

De volwassen galwesp heeft zich reeds verpopt en knaagt zich een weg naar buiten. Bij de wand van het galletje stopt zij echter met eten. Er blijft dus nog maar een heel dun vliesje over. Vanaf deze plaats wacht het galwespje het goede moment af om de buitenwereld te aanschouwen. Dat wachten kan soms wel enige weken duren. Als het december is breekt er voor het galwespje een feestmaand aan. Ze knaagt het dunne wandje door en vliegt naar buiten. Je ziet dan een gaatje in het galletje. De levenscyclus van een galwesp is rond.

Bouwvakkers en woningbouw

Het bovenstaande zou de indruk kunnen wekken dat dit het complete gallenverhaal is. Dat is echter niet zo. Net als bij mensen zijn er ook bij dieren talloze bouwvakkers. Zo bestaan er vele soorten galwespen. Alleen in ons land zijn er al meer dan tachtig soorten! Elke wesp heeft haar eigen kenmerkende galletje.

Maar ook buiten Nederland zijn er bouwvakkers onder de mensen; dat is bij dieren niet anders. *Het zijn namelijk niet alleen galwespen die gallen maken.* Galmuggen, galmijten, bladluizen, bladwespen, vliegen, rupsen, vlinders, kevers, libellen, cicades en nog veel meer dieren kunnen eveneens gallen veroorzaken.

En wie het verhaal nu een beetje heeft gevolgd snapt natuurlijk wel dat al die verschillende bouwvakkers totaal verschillende woningen maken. Zo is er het galappeltje (hierboven besproken), de galnoot (=knikkergal), de ananagal (=eikeroos), de aardappelgal, de rode erwtegal, de satijnen knoopjesgal, het lensgalletje, het harsmanneltje en nog veel meer. Elke galverwekker heeft zijn eigen karakteristieke gal. Zijn huis bouwt hij vanzelfsprekend op de meest ideale plaats. Voor de één is dat een eik voor de ander is dat een beuk of misschien wel een berk.

De heksenbezem

Heksenbezems zitten vaak in berken maar

kunnen ook wel in andere bomen voorkomen. Een heksenbezem heeft wel wat weg van een vogelnest. Toch is het geen woning van vogels. De heksenbezem wordt door veel mensen nog dikwijls gezien als een gal. Dat is weliswaar begrijpelijk, maar toch ten onrechte want er is gebleken dat deze groeiafwijking niet door dieren wordt veroorzaakt. Daardoor valt de heksenbezem niet onder de definitie die we tegenwoordig voor gallen gebruiken. Simpel gezegd: een coproductie van plant en dier.

Galletjes en eiken

Vroeger maakte men inkt met behulp van de stoffen uit galletjes. De galappeltjes en enkele andere gallen bevatten onder andere looistof. Deze stof wordt gebruikt bij het maken van leer.

Iets soortgelijks gebeurde vroeger ook met de bast van de eik. De eikebast werd vermalen tot run. Run was vroeger een belangrijke stof voor het looien van huiden tot leer.

De eik is ook de boom met de meeste soorten galletjes. Het is een in vele opzichten bijzondere boom. Daarom lijkt het mij de moeite waard om eens wat langer stil te staan bij de eik. De verhalen over deze boom leest u pas weer in de volgende Schouw!

Jan-Willem van Velzen

gids op de Hoge Veluwe

Foto R. Jansen

Hoge Veluwe Wandelingen 1994

Voor bezoekers van het Nationale Park "de Hoge Veluwe", die meer willen weten over dit natuurgebied, worden er

Natuurwandelingen

georganiseerd door onze gidsen op:

• Voorjaarsvakantie	27 febr. t/m 13 mrt. dagelijks	13.30 uur
• Meivakantie	5 t/m 15 mei dagelijks	13.30 uur
• vertrek vanaf de ingang Schaarsbergen		
alleen op Koninginnedag, 2e Paasdag en 2e Pinksterdag		10.30 uur
• Alle woensdagen in	juni	13.30 uur
• Alle zaterdagen in	juni	10.30 uur
• Alle woensdagen in	juli	10.30 en 13.30 uur
augustus	10.30 en 13.30 uur	
september	13.30 uur	
• Herfstvakantie	15 t/m 30 oktober dagelijks	13.30 uur
• Kerstvakantie	27 t/m 29 december dagelijks	13.30 uur

Alle wandelingen beginnen bij het bezoekerscentrum "de Aanschouw", tenzij dit hierboven anders is aangegeven.

De wandelingen duren anderhalf tot twee uur.
Behoudens de toegangsprijs tot "de Hoge Veluwe",
zijn aan de wandelingen geen andere kosten verbonden.

Wandelingen op andere dan de hierboven genoemde dagen zijn mogelijk.
U dient deze dan wel minimaal 14 dagen van te voren aan te vragen bij het bezoekerscentrum, telefoon 08382-1627.

Vereniging "Vrienden van De Hoge Veluwe"

Ledenadministratie: Rogakker 22, 6741 ER Lunteren, mevr. J. Verweij.

De Pandabus

Op 6, 7 en 8 december stond de pandabus bij de Aanschouw. Kent u de Pandabus? Misschien via uw kinderen of kleinkinderen of hebt u er iets over gelezen?

Ik kende deze bus niet maar maakte er kennis mee, toen ik eind november met mijn man Burgers Zoo bezocht. Daar zag ik, tegenover de ingang van de Bush een vrolijk geschilderde bus staan van het Wereld Natuur Fonds. Omdat ik nogal nieuwsgierig van aard ben, besloot ik er eens een kijkje te gaan nemen. Bij de ingang van de bus werden we vriendelijk begroet door *Maurits Middelham*, die ons uitnodigde binnen eens te komen kijken. Die invitatie namen we gaarne aan en dat werd een aangename verrassing!

Wat is er te zien?

Rechts in de bus is het waterlandschap van de Gelderse Poort, het rivierengebied tussen Arnhem, Nijmegen en Emmerik nagemaakt, waar je met heuse zandzakjes de loop van het water kunt veranderen of laten stijgen. Blokjes hout stellen boten voor. Je zou alleen hier al uren mee bezig kunnen zijn als er niet nog veel meer te zien was.

Links in de bus zijn verschillende panelen aangebracht, voorzien van knopjes en roostertjes. Bij één van deze panelen krijg je na het drukken op zo'n knop een vogel te zien en komt het bijbehorende geluid uit het roostertje. Bij een volgend paneel krijg je een bloem te zien en komt de bijbehorende geur uit zo'n roostertje. Ook is er te zien, op een weer ander paneel, wat elk dier eet en hoeveel. En wil je weten hoeveel ontplooiingsruimte dieren, zoals koniks, elanden, grauwe ganzen en otters nodig hebben? Geen probleem, in deze bus is dat ook te zien. Het is aangegeven in aantallen voetbalvelden en zo leerde ik weer via een paneel, dat bv 2 koniks 10 voetbalvelden nodig

hebben, 2 grauwe ganzen 8 en 2 otters 700 voetbalvelden.

Wat is het doel van deze bus?

De Pandabus werd de dag dat wij er waren bemand door Maurits Middelham, werkzaam bij het WNF. Samen met Henk van Oeffel heeft hij de bus ingericht. Maurits vertelde dat de bus een geschenk is van Prins Bernhard, aan het WNF en dat het WNF deze bus inzet om leerlingen van basisscholen spelenderwijs kennis en liefde voor de natuur bij te brengen. Als het ware een levende biologieles. Men gaat met de Pandabus naar school toe en de leerlingen kunnen al die dingen uitproberen, die ik hierboven al (summier) genoemd heb. Vaak gaan daarna de oudere kinderen onder begeleiding van een leerkracht "het veld" in om de "busles" af te ronden. De Pandabus laat een leskist op school achter zodat nog het één en ander kan worden nagekeken.

In de schoolvakanties en de maanden dat men op school druk is met andere dingen (december) gaat de bus andere lokaties opzoeken waar men mensen met kinderen kan verwachten, zoals dierentuinen, De Hoge Veluwe, e.d.

Op mijn vraag waarom de bus juist in het teken van de Gelderse Poort staat, kreeg ik van Maurits Middelham het volgende antwoord. Het WNF wil in dit gebied ca 10.000 ha wetland laten ontstaan (Meinerswijk en Millingerwaard). Deze plannen sluiten aan bij het opgezette Natuurbeleidsplan van de Regering. Ook via diverse overheden en de samenleving is er steun voor "Plan Ooievaar": natuurontwikkeling in de Gelderse Poort. De Millingerwaard werd vroeger gebruikt als landbouwgrond, nu lopen er koniks en galloways, die door het WNF gekocht zijn; tevens stelt het WNF geld beschikbaar voor het beheer, verdere ontwik-

keling en voorlichting betreffende dit gebied. De kosten van het gebied Meinerswijk (200 ha) neemt de Gemeente Arnhem grotendeels voor haar rekening.

Prettig als dat zo kan, die samenwerking tussen het WNF en de Gemeente Arnhem!

Vroeg beginnen

Nee, ik heb er geen moment spijt van dat we, in plaats van de dierentuin te bezoeken, uren in die bus geweest zijn. Het was er mede vanwege het slechte weer erg rustig, zodat we volop in de gelegenheid waren alles goed te bekijken en vragen te stellen.

Maurits nam alle tijd om tekst en uitleg te geven. Die dierentuin komt een volgende keer wel weer, daar hebben we een abonnement op. Het enige wat me spijt is, dat ik niet nu op

school zit. Dit is toch veel leuker en aanschouwelijker onderwijs dan wij vroeger kregen? De jeugd kan niet vroeg genoeg leren hoe mooi de natuur is; bovendien: wie de jeugd heeft, heeft de toekomst.!

Nu kom ik weer bij het begin van dit verhaal: op 6, 7 en 8 december stond de Pandabus bij de Aanschouw; helaas moesten wij toen verstek laten gaan. Bent u wel geweest? En wat vond u ervan? Vond u het ook zo leerzaam en interessant en goed aansluitend op de Aanschouw (of andersom)?

Het zou leuk zijn als dit herhaald kan worden in de voorjaars- en/of paasvakantie!

Leni Meijer

lid van de redactie

Foto M. Middelham

Hedendaagse kunst, *mooi, lelijk?*

door C. Hoogendijk

Onze hedendaagse maatschappij is dermate ingewikkeld en complex geworden, dat het een mens maar ten dele gegeven is inzicht te hebben in hetgeen zich dagelijks om hem afspeelt. Veel zaken moeten wij aanvaarden zoals ze zijn. We moeten al meer dan gewone belangstelling tonen voor b.v. electronica om meer te begrijpen van de electronische apparaten, die we dagelijks gebruiken.

Heden ten dage hebben we ook moeite met hetgeen ons als kunst wordt voorgesteld. In vele gevallen staan we er afwijzend tegenover, mopperend, dat onze kleuters met soortgelijk werk van school komen.

Het oordeel over een kunstwerk is iets persoonlijks. Geen mens is gelijk aan een ander. We zullen dan ook nooit de maker voor honderd procent kunnen begrijpen. Zijn beweegredenen om iets te creëren kunnen we wel benaderen door meer van zijn werk te bekijken of over hem te lezen. Mogelijk, dat we dan ons aanvankelijk negatieve oordeel zullen herzien. We zijn dan achter de "spelregels" van de kunstenaar gekomen.

Als we voor het eerst letters en woorden zien, zijn dat hiërogliefen voor ons. Pas na veel moeite leren we lezen en begrijpen. Later leren we, dat lezen ook een bepaalde sfeer en emotie kan oproepen b.v. in een gedicht. We hebben iets ervaren.

Om ons heen is heel veel te zien. Toch zien we er maar een klein deel van. We zien niet alles, maar maken een keuze, hoe die keuze uitvalt hangt af van bijvoorbeeld:

1. Onze leefomstandigheden. In welk land we wonen, in welke stad, in welk dorp of huis; met welke mensen we verkeren.
2. Wat we hebben geleerd. Een electrotechnicus herkent meer in ons kapotte t.v.-toestel, dan wij, die daar een blik in werpen.
3. In welke situatie we verkeren. Als automobilist letten we op andere zaken dan een voetganger.

4. Waar we belangstelling voor hebben. Een natuurliefhebber ziet meer in de natuur dan iemand, die daarvoor weinig interesse heeft. Zien is een keuze maken uit een hoeveelheid. Die keuze kan veranderen, omdat we nieuwe dingen ontdekken en onze belangstelling verandert.

We zeggen bij kunst al gauw: het is mooi of lelijk. Beter zouden we met ons oordeel even kunnen wachten, eerst eens kijken wat de kunstenaar gedaan heeft. Is het materiaal hard of zacht, ruw of glad. Zijn de vormen groot, klein, grillig, rond, regelmatig verdeeld. Hoe zijn vormen en kleuren bij elkaar gebracht (de compositie). Wat voor gevoelens roept het kunstwerk op: feestelijk, droevig, woest, rustig.

Eeuwenlang maakten kunstenaars nabootsing van de wereld om hen heen, geïdealiseerd of natuurgetrouw. Vooruitstrevende kunstenaars sloegen in de vorige eeuw andere wegen in. Ze begonnen minder de nadruk te leggen op hun onderwerp en probeerden met hun werk iets uit te drukken wat onzichtbaar was: gevoelens. Het duurde niet lang of er kwamen lieden, die het natuurlijk onderwerp geheel weg lieten en alleen maar materiaal, vorm en kleur samenstelden: abstracte kunst. Daarin moet men absoluut geen voorstelling zoeken. Zulke objecten moet men nemen zoals ze zijn.

Een vaas met bloemen vind je mooi om zichzelf, om de vormen en kleuren. Ze kunnen een bepaalde stemming oproepen, gezelligheid brengen, een teken van vriendschap zijn. Een abstract werk wil ook een stemming oproepen bij de kijker. Het is iets geheel nieuws te midden van de dingen die er al zijn, bedacht en gemaakt door de kunstenaar.

De wereld om ons heen verandert snel. Nieuwe ideeën zijn te horen, te lezen en te zien. In de beeldende kunst is men steeds opzoek naar nieuwe mogelijkheden.

Nieuwe dingen kunnen weerstand oproepen.

Men is aan het oude gewend en staat vreemd tegenover een nieuwigheid, omdat men het nog nooit eerder zag. Men kan het afwijzen, maar ook proberen zich open te stellen en daardoor iets nieuws ontdekken. Misschien kunnen we dan meer begrip opbrengen voor mensen, die een andere visie hebben.

In het beeldenbos, het terrein waar in 1988 een internationale beeldtentoonstelling te zien was ter gelegenheid van het vijftigjarige bestaan van het Kröller-Müller Museum, staat een grote bakstenen sculptuur.

De schepper van dit kunstwerk is de Deen Per Kirkeby, geboren 1-9-1938 te Kopenhagen. Hij studeerde natuurhistorie en was leerling van de experimentele school te Kopenhagen. Hij reisde veel en ondervond de invloed daarvan: o.a. de Maya-cultuur. Vanaf 1965 bouwt hij bakstenen sculpturen, met als basisvorm het vierkant. Net als in ons land wordt in Denemarken veel met baksteen gebouwd. Hij ziet daarom baksteen als een materiaal, dat gebonden is aan de cultuur van zijn land. Zijn omgeving is een syn-

these van geometrie, menselijk lichaam, orde, eenvoud, symmetrie en duidelijkheid.

Wat ziet een bezoeker en wandelaar in het bos nu? Hij ziet een bakstenen bouwwerk, waar hij misschien van denkt: "Wat moet zo'n steenkoloss te midden van deze schitterende natuur?" Hij weet niet, dat een doelstelling van mevrouw Helene Kröller was, de natuur en cultuur met elkaar te verbinden. Sommige bezoekers zien in deze architectonische sculptuur een kasteel of pissoir.

De kunstenaar heeft echter naar zijn denkbeelden en met zijn materiaal een stuk gestileerd bos gecreëerd. De opgaande vierkante zuilen, de stammen; de kanteelachtige bovenkant, de boomkruinen; de rondingen, de overhangende takken als van de bomen rondom. Binnenin de lichtval als in een bos. Het werk werd uitgevoerd door metselaarsleerlingen uit Arnhem.

Horen, zien en lezen voert naar begrijpen en tenslotte naar ervaren!

C. Hoogendijk

gids op de Hoge Veluwe

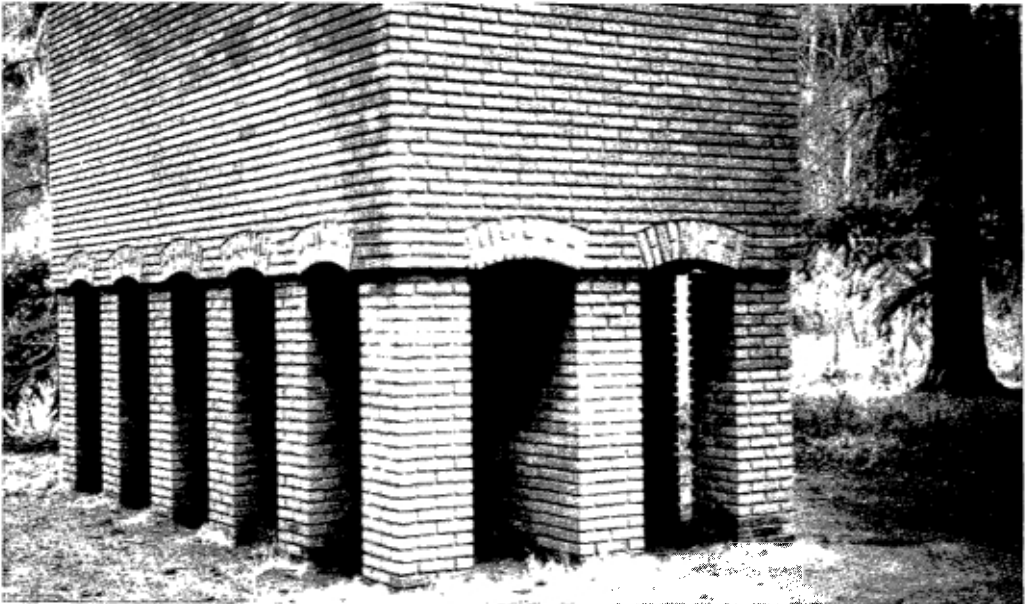

Foto Bram Haak

Voetstappen van de lente

Winnie van der Horst

Er is zo nu en dan een morgen waarop het lijkt alsof gedurende de nacht alles opnieuw is geschapen. Bomen staan in licht dat geen warmte lijkt af te geven, alleen maar licht. Zo'n morgen houdt een oneindige belofte in. De natuur lijkt levend tot in haar uiteinden. In alle jaargetijden komen ze voor, maar vooral in het vroege voorjaar. De hardheid van de winter begint te ontspannen. In de lucht zijn ijs en sneeuw nog te proeven, fris en tintelend.

Februari en maart zijn maanden vol verrassingen, waarin het letterlijk kan vriezen en kan dooien. We kennen dan dagen, die zwaar bewolkt en winderig beginnen om windstil te eindigen met een lucht in het zachtst denkbare blauw, waarin de zon wegzinkt vergezeld van wat vaag, rose gekleurd wolkenwerk. De dag erop kan beginnen met druilerig weer om na een paar uur plaats te maken voor een heldere hemel waarlangs bolle, witte stapelwolken schuiven. En dan opeens tussen gemeen koude of natte donkere dagen in is er die morgen vol belofte. De voetstappen van de lente zijn vaak heel voorzichtig. Toch begint het voorspel al vroeg.

Voor de natuurgerichte mens zijn er in januari al hernieuwde ontmoetingen met "een eerste keer" zoals bijv. het tietsju-tietsju van de Koolmees of het zilveren lachje van de

Pimpelmees. Ook het beverige Oehoe van de Bosuil is 's nachts dikwijls te horen evenals het keffen van de vos. Januari is de paartijd, dan sjouwt de rekel achter de moervos aan.

Het valt op hoe fris de naaldbomen er bij staan. Zo gauw als de zon er even doorkomt, zien we de naalden glanzen.

Het is nog dikwijls mistig buiten. De bomen krijgen hierdoor iets in zichzelf gekeerds, vage contouren lijken te dromen binnen geheimzinnige vormen. Soms ook gaan de eerste maanden van het jaar voorbij zonder dat de winter ruimte laat voor de wachtende onuitputtelijke krachten, die in het voorjaar besloten liggen. De laatste jaren was het anders. De zachte en vochtige winters lieten zelfs veel planten ongemoeid.

Zo kan men lang doorgaan de lente te bezingen. Vele dichters en schrijvers hebben zoals J. Reddingius hun gevoelens daarover op papier gezet.

*Ik weet het niet, maar niets bleef mij
mijn hele leven zo nabij
als die verheven morgen
en langzaam gaande weet ik weer
het land, de lucht, de zon, het meer
en 't zingen van de morgen*

Tentoonstelling

Van 16 maart tot 14 mei zal er in het Bezoekerscentrum De Aanschouw een tentoonstelling zijn van schilderijen van Christien Beijerling.

Onderwerpen: natuur, bloemen en portretten. Technieken: aquarel, olieverf en acryl.

Het formaat van de werken is meestal 55 x 65 cm.

Christien Beijerling studeerde 5 jaar aan de Rotterdamse Academie.

Ook op andere plaatsen werd haar werk tentoongesteld.

Hoge Veluwe Voorjaarswandeling

zaterdag 9 april 1994

Aan de leden:

Op zaterdag 9 april 1994 wordt er wederom een wandeling over de Hoge Veluwe gehouden onder leiding van gidsen van onze Vereniging. De gidsen die het hele jaar de gastheer zijn van de bezoekers op de woensdagen en bij alle aangevraagde wandelingen, hebben drie mogelijkheden gecreëerd.

- U kunt deelnemen aan de ochtendwandeling van ca. 3 uur met aansluitend een gezamenlijke lunch;
- U kunt deelnemen aan de lunch en daarna een middagwandeling van ca. 2 uur;
- U kunt de hele dag meemaken, in totaal ca. 5 uur wandelen, onderbroken door de gezamenlijke lunch.

Het programma ziet er als volgt uit:

9.00 uur Bij de Pampel (gelegen op het kruispunt Houtkampweg-Kronkelweg) is er gelegenheid tot het drinken van een kopje koffie à 75 cent p.p.

9.15 uur Vertrek vanaf de Pampel voor de ochtendwandeling.

12.30 uur Lunch voor alle deelnemers, bestaande uit groentesoep met stokbrood. Aansluitend vertrek voor middagwandelingen.

Wanneer U aan deze dag wilt deelnemen, wordt U verzocht vóór 27 maart f 3,50 per persoon over te maken op giro 2999180 t.n.v. Administratie Manifestaties Vrienden Hoge Veluwe te Arnhem. Aanmelding vóór 27 maart 1994 sturen aan:

C. Hoogendijk
Hofbeeklaan 20
6715 EA Ede
telefoon 08380 - 32751

Het maximale aantal deelnemers voor deze dag is 45 personen. De toewijzing geschiedt in volgorde van binnenkomst. Bij overschrijving krijgen de afvallers bericht.

Lente

*Hoe teder ontluikt zich het gebeuren aan het nu nog vage licht
Hoe zacht fluit daar de eerste vogel, hij komt steeds beter in mijn zicht
Zijn zangspel is nu goed te horen, deze klanken verblijden vele oren
Een tevreden glimlach op de eerste mens
die dit schouwspel van ontwaken met al zijn zintuigen ontdekt
Een nieuw jaar van leven is geboren ontsproten aan de kou en prilheid van dit moment
Maar u kan de geuren van de bloemen niet ruiken
u kan de kleuren van de bloemen niet zien
u kan de vormen helaas niet voelen
en u kan zelfs de bijen niet horen gonzen, misschien
Komt daarom allen tot de première van dit nieuwe levensjaar en geniet van de ongelooflijke
pracht die lente heet!*

Jan Willem van Velzen

DE RAAF, EEN ZWARTE ZIEL IN EEN ZWART LICHAAM, OF TOCH NIET?

door Jan Trapman

Inleiding

Naast hoenders en duiven, heeft het kraaienvolk, door velen bestempeld als een zwarte ziel in een zwart lichaam, mij altijd geboeid. Zo heb ik op jonge leeftijd getracht een uit het nest gevallen kauwtje groot te brengen, doch dit leidde helaas niet tot het gewenste resultaat. Deze voorliefde deel ik niet met iedereen. Enige tijd geleden is een enquête onder een aantal bekende Nederlanders gehouden, waarbij duiven en het kraaienvolk het slechtst scoorden. Hieraan zal ongetwijfeld het roven van eieren en jonge vogels (kraaiachtigen), alsmede de uitwerpselen (duiven) debet zijn.

Bronnen

Jaren geleden, tijdens een bezoek aan de wildkansel in het Staatswildreservaat was ik getuige van een paar raven die hun voedsel bemachtigden van een plank, die daartoe op een boomstronk was getimmerd. Deze voederplaats is thans verdwenen. Wat nog resteert is een foto. Tijdens de afgelopen herfstvakantie dwaalde ik, tezamen met mijn vrouw en onze trouwe Labrador, een aantal malen door de Wildbaan, waarbij wij ook diverse malen raven hebben ontmoet, waarvan eenmaal een grote groep. Dit laatste was de directe aanleiding tot het schrijven van dit artikel. Naast het raadplegen van diverse vogelboeken, heb ik ook de publikatie van het Wereld Natuur Fonds (WNF) uit december 1991 en de Lenteschouw van 1980 geraadpleegd. Voorts is in de beschouwing betrokken het RIN-rapport 88/47 "Herintroductie van de raaf", alsmede het deze maand verschenen artikel in "Vogels" van Vogelbescherming Nederland. Auteur van het RIN-rapport is de heer T.A. Renssen uit Velp, gepensioneerd medewerker van het RIN (thans IBN). De heer Renssen, ravenkenner bij uitstek, heeft tussen 1979 en 1984 het herin-

troductie-project van het WNF en het RIN geleid. Ook de artikelen van WNF en Vogels zijn gebaseerd op met de heer Renssen gehouden interviews. Dit artikel heeft hij eveneens van deskundig commentaar voorzien.

Typologie

De raaf (*Corvus Corax*) is de grootste der kraaiachtigen en tevens de grootste vogel van de orde der zangvogels (*Passeriformes*). Ja, u leest dit goed, hoewel de roep van een raaf nu niet bepaald aan zang doet denken. Raven brengen slechts één broedsel per jaar groot. Ze beginnen hiermede al vroeg in het voorjaar, soms al in februari. De partners bouwen samen aan het nest van takken en twijgen, heide etc. Dit wordt versterkt met aarde en mos, terwijl de nestkom dik gevoerd wordt met o.a. gras, haar of wol. Raven keren in principe ieder jaar naar hetzelfde nest terug, dat meestal in hoge bomen is te vinden, bij voorkeur in oude opstanden van naaldbomen zonder hogere ondergroei, veelal juist onder de kroon. In deze situatie hebben de vogels veel uitzicht en kan het nest niet onopgemerkt worden benaderd. Deze honkvastheid is een typische eigenschap. Ook wordt wel gebruik gemaakt van oude nesten, bijvoorbeeld van de havik of buizerd. De raaf kan zeer oud worden, soms wel 60 jaar. Raven zijn na het tweede kalenderjaar geslachtsrijp. Het is bovendien een viriele vogel, die gedurende 30 jaar van zijn leven voor nageslacht kan zorgen. Het wijfje legt 4-6 lichtblauwe tot groene eieren met grijs- tot zwartbruine vlekkening. De afmeting van de eieren bedraagt ca 50 x 33 mm. De broedtijd duurt 3 weken, waarbij het wijfje door het mannetje op het nest wordt gevoerd. Tijdens het broeden gedragen ze zich als regel onopvallend. Andere kraaiachtigen reageren vaak fel op de aanwezigheid van raven.

Karakteristiek

In het feit dat er slechts één broedsel per jaar is in combinatie met een grote sterfte, ligt tevens de kwetsbaarheid van de raaf besloten. De jongen vliegen eerst na 5 tot 6 weken uit. Vlak voor dit stadium (de jonge vogels worden dan takkelingen genoemd), worden ze vaak voor langere tijd alleen gelaten, als beide ouders gaan fourageren. Ze kunnen dan vaak ten prooi vallen aan de havik. Vóór het takkelingen-stadium bewaakt het wijfje haar kroost constant, terwijl het mannetje voor het eten zorgt. Het geslacht is moeilijk te bepalen, zelfs voor een expert. Uiterlijk lijken de vogels veel op elkaar, waarbij de mannetjes als regel iets groter zijn. Stopt men twee vogels van hetzelfde geslacht bij elkaar in een kooi, dan gedragen ze zich soms als een paartje. Eieren blijken dan onbevruucht te zijn.

Pas met behulp van endoscopie (lichaamsholte onderzoek met speciale apparatuur) kan het geslacht worden bepaald. Dit was voor het eerst in 1983 mogelijk.

De paartjes kunnen reeds in het eerste levensjaar worden gevormd. Voordat het echter

zover is worden ze eind augustus uit het ouderlijk territorium verdreven, hetgeen soms op hardhandige wijze kan geschieden. De winter wordt dan vervolgens in gezelschap van leeftijdgenoten doorgebracht.

Raven zijn individuen met een uitgesproken persoonlijkheid die tot uitdrukking komt in hun gedrag en karakter. Ze kunnen agressief of bedaard zijn, kalm of druk. Raven zijn echter zeer intelligent. Ze staan bekend als leergierig en zijn gemakkelijk te temmen. Daarom werden ze vroeger vaak als kooivogels aangetroffen.

Raven sluiten een huwelijk voor het leven, hoewel thans twijfels rijzen of dit op alle raven van toepassing is. Nader onderzoek zal dit moeten uitwijzen. Gewoonlijk leven ze ook in paren, maar troepen zijn echter niet zeldzaam. Hun roep is een laag en vaak herhaald "pruuk" of "grok".

Onderscheid met zwarte kraaien

De grote overeenkomst tussen beide is de zwarte kleur. Raven hebben echter het formaat

Foto T.A. Renssen

van een buizerd en zijn dus een stuk groter (ca 65 cm tegenover ca 50 cm). Raven hebben een zware kop met borstelig uitstaande keelveren. Een ander kenmerk is de uitgestrekte hals. Dit in combinatie met de geweldige forse snavel geeft een vluchtbeeld waarbij kop en hals zeer lang lijken. Maar een belangrijk onderscheid is de staart. Bij de zwarte kraai is het uiteinde rond, terwijl die bij de raaf wigvormig is. (zie afbeelding).

Raven zijn in de lucht vaak ware acrobaten en vliegen ook hoger dan zwarte kraaien. Veelal maken ze zweefvluchten, waarbij ze de vleugel iets laten hangen. Hun tamelijk zware vlucht is krachtig en recht. Raven behoren tenslotte tot de beschermde vogels. Het menu is zeer gevarieerd en bestaat naast aas ook uit jonge dieren, insecten, wormen, slakken, vissen, zaden en vruchten. In het najaar is ontweidse van herten en varkens een geliefde voedselbron. Zwarte kraaien eten ook eieren en jonge vogels, terwijl de raaf voor alles echter aaseter is. Ze behoren daarmee tot de opruimers in de natuur.

Raven zijn evenals kraaien moeilijk te benaderen. Men zegt dat zij bijvoorbeeld zeer goed een ploegende boer van een geweerdragend persoon kunnen onderscheiden. Maar het komt thans ook voor dat de raven de jagers opzoeken, in de hoop op een deel van de buit. Ook vogelfotografen kunnen over hun slimheid meepraten. De Engelsen zeggen dan ook terecht van iemand die geweldig opsnijdt: "his crow is the whitest ever seen".

Geschiedenis

Van oorsprong schijnt de raaf een bewoner van het oerbos te zijn geweest, die later de mens toen hij als herder rondtrok, volgde. Eeuwenlang is de raaf beschouwd als onheilbode, een reputatie die ze kregen wegens hun gewoonte als aaseter op te treden op slag- en galgvelden. Van hun diepe stemgeluid ging een dreigende en onheilspellende klank uit.

Ze verkeerden in gezelschap van heksen, tovenaars en ander volk dat het daglicht schuwde en verbleven op kerkhoven en ruïnes. Voorts werden ze gehaat vanwege de schade die ze

zouden toebrengen aan de landbouw, het jachtwild en de vogelstand. Het moge duidelijk zijn dat deze vooroordelen de raaf in het verleden geen goed hebben gedaan.

Onze oosterburen spreken weinig verheffend over "Rabengelichter", de goedmoedige Guido Gazelle zelfs van "een wangedrocht dat in de neev'len hangt". De Britten noemen hem kort en bondig "vermin" en de Amerikanen "a serious pest". Daarmee kunnen ze het voorlopig dus doen.

Waren de raven tot in het begin van deze eeuw nog algemene broedvogels in ons land, een genadeloze vervolging door de mens heeft uiteindelijk op veel plaatsen tot hun uitroeiing geleid. Zo ook in ons land. Kruit, lood, gifbrokken, uithorsten van jonge vogels, klemmen, premies etc. geen middel werd daarbij ontzien. In andere delen van Europa trokken ze zich terug in bergen en onherbergzame heuvels. Het moeilijke onderscheid met de zwarte kraaien die wel als schadelijk worden aangemerkt, heeft in het verleden ongetwijfeld mede tot hun ondergang geleid. Raven zijn echter, zoals ook reeds eerder opgemerkt, intelligente vogels. Eens waren ze in het volksgeloof zinrijke figuren van betekenis en traditie, mysterieus en romantisch. Zo droeg Wodan op elke schouder een raaf. Deze vogels heetten Hugin en Mugin. Zij fluisterden hem goede raadgevingen in het oor. Ook weten wij dat Noach het eerst een raaf uit de ark als verkenners naar

droog gebied losliet en dat de profeet Elia door de raven van brood en vlees werd voorzien, toen hij zich bij de beek Krith, die in de Jordaan uitmondt, verborgen hield.

En wie kent niet de fabel van de raaf en de vos van de Franse dichter Jean de la Fontaine (1621-1695), waarbij de vos uiteindelijk toch slimmer bleek te zijn.

Herintroductie

Zoals gezegd is de raaf destijds in bijna geheel West-Europa uitgeroeid. In Nederland kreeg dit in 1928 zijn beslag. In 1944 werd het alleraatstte broedpaar in het Vijlerbos in Limburg waargenomen. De raaf wist zich alleen in Sleeswijk-Holstein, het Alpengebied en langs de kusten van Bretagne en Normandië nog te handhaven.

Ook in Oost-Polen bleef een kleine populatie in leven.

Van daaruit drong de raaf weer naar het Westen op, mede dank zij beschermende maatregelen en inefficiënte oogstmethoden in de voormalige DDR. Er bleef hierdoor veel eetbaars voor de raven op de akkers achter.

Ondanks deze langzame opmars werden grote delen van ons continent niet door raven bevolkt. Nadat in 1936 een poging tot herintroductie bij Dieren mislukt was, startte in 1966 het voormalige RIN in samenwerking met het Wereld Natuur Fonds een project met als hoofddoel de raaf opnieuw in te voeren in de Nederlandse fauna.

Hierbij moesten vele problemen worden opgelost.

Zo was de biotoop inmiddels danig veranderd. Herintroductie is dan ook alleen zinvol als de oorzaak van de verdwijning, t.w. vervolging door de mens, wordt meegenomen. Daartoe is ondermeer volledige bescherming van de soort noodzakelijk.

Het aanpassingsvermogen van de raaf is echter zo groot gebleken, dat hij zich anno 1993 goed kan handhaven.

In kooien

Er is pas dan sprake van succes, wanneer de uit het broedsel verkregen nakomelingen zich

weer als inheemse vogels gedragen. Om dit te realiseren zijn op een negental streng bewaakte lokaties, waaronder een bij Ugchelen, voliëres gebouwd. In het Staatswildreservaat werd deze kooi om een vliegend heen gemaakt. Hierin zijn een 4-tal raven geplaatst, afkomstig uit Sleeswijk-Holstein.

Deze streek werd uitgekozen, omdat het ook laagland is, want raven uit de bergen zouden hier waarschijnlijk niet aarden.

De geïmporteerde raven werden op kweekparen geselecteerd.

Deze zijn vervolgens in afzonderlijke voliëres geplaatst. Toen de jongen ca 4,5 week oud waren, werden ze van de ouders gescheiden en langzaam uitgewend.

Na het zelfstandig worden ontstonden groepjes, die gezamenlijk rondzwierven op zoek naar voedsel.

In 1973 werden twee kooien elders in Nederland geplaatst. In 1978 tenslotte werd ook nog een fokpaar in een dichte voliëre in Burgers' Dierenpark te Arnhem geplaatst. In verband met het afbouwen van het project in 1984 en de ontwikkeling van de wilde populatie op de Veluwe, werd besloten vanaf 1982 nog alleen op de Veluwe raven uit te wennen.

Tot 1972 kwamen alle vogels uit West-Duitsland. Later, mede onder invloed van ornithologen, die tegen deze exporten waren, werden ook raven uit de voormalige DDR geïmporteerd.

Bij deze herintroductie moesten vele moeilijkheden worden overwonnen.

Gaat alles normaal, dan sterft ca 60% van de jongen, hetgeen typerend is, ook voor de in de vrije natuur levende kraaiachtigen. Jonge vogels werden voor het eerst in 1969 in een voliëre grootgebracht en uitgewend. De kooien werden daarbij in 2 compartimenten verdeeld. In de ene kant verbleven de ouders en in het andere deel werden de uit broedsel verkregen jongen ondergebracht. Deze laatsten konden de kooi verlaten, om aldus langzaam aan de vrijheid te wennen.

Inheemse vogel

Dankzij een deugdelijke wettelijke bescherming en een steeds sterker wordend natuur- en milieubewustzijn, is de raaf, sinds het afsluiten van het project in 1984, in Nederland weer een inheemse vogel, althans in de gebieden waar hij zich thuis voelt. Dit zijn bosrijke, rustige, uitgestrekte terreinen met bij voorkeur oude dennenpercelen. Onze onvolprezen Veluwe voldoet hieraan in alle opzichten.

In de periode 1969-1986 werden in totaal 160 raven in vrijheid gesteld, waaronder slechts 15 adulte vogels. In de periode 1976-1987 werden in Nederland weer 70 broedgevallen vastgesteld. Alle paren, op een enkele uitzondering na, broedden op de Veluwe. Deze opmars is zeer geleidelijk gegaan. Jonge, in het wild groot geworden vogels namen daarbij een steeds dominantere positie in. Deze vogels waren vermoedelijk beter aan de Veluwse omstandigheden gewend dan hun uitgezette voorouders, die tot het begin van de jaren tachtig de meerderheid vormden in de broedpopulaties.

De in Nederland vrijgelaten exemplaren werden oorspronkelijk voorzien van aluminium ringen, maar deze bleken niet bestand tegen het geweld van hun sterke snavels. Daarom

gebruikt men tegenwoordig stalen ringen en zelfs deze weten de vogels soms nog te verwijderen.

In 1992 broedden in ons land 50 paren en waren er 31 territoriumhoudende paren die (nog) niet broeden. Op de Hoge Veluwe is de laatste jaren slechts één broedgeval per jaar bekend. Laten we hopen dat dit de voorloper is van een grotere populatie, want raven zijn, zoals eerder opgemerkt, zeer honkvast.

Uitmo 1993 leven er in Nederland, nagenoeg uitsluitend op de Veluwe, weer ca 400 exemplaren. Het ligt in de lijn der verwachting dat we de raven ook in de toekomst weer in andere delen van ons land te zien zullen krijgen.

Voorwaarde is echter dat de mens de raven met rust laat.

Keren wij thans terug naar de aanhef van dit artikel: de raaf, een zwarte ziel in een zwart lichaam, of toch niet? Het antwoord op deze vraag laat ik graag aan u over, na lezing van dit artikel. Mijn antwoord mag inmiddels bekend worden verondersteld.

Jan Trapman
gids op de Hoge Veluwe

Foto Rob Bijlsma

Van kaartenbak naar computerbestand

Er wordt op dit moment hard gewerkt aan de omzetting van onze ledenadministratie (wij hebben momenteel 2300 leden) van de kaartenbakken naar een computerbestand. Wij moeten om in aanmerking te komen voor een verlaagd tarief bij de PTT de adressen voor de Schouw in volgorde van de postcode aanleveren. Het probleem is dat wij een bepaald programma moeten kiezen en dat dit programma te verwerken moet zijn door het bedrijf dat de Schouw verstuurt. Dit bedrijf heeft het programma D-base. Aangezien dit programma nogal duur is en veel ervaring vereist, zoeken wij een eenvoudiger programma, dat toch gemakkelijk om te zetten is in D-base. Sommige leden hebben al de gevolgen van onze experimenten ondervonden doordat zij geen Schouw kregen of in enkele gevallen twee exemplaren. Wij hopen toch dat alles spoedig geregeld zal zijn.

Wij zullen gaan werken met een gestandaardiseerd computerbestand. Dat houdt in dat de omzetting een adresindeling in selectierubrieken zal omvatten:

1) achternaam, 2) titel en voorletters, 3) straatnaam, huisnummer event. streep flatnummer, 4) postcode, 5) plaatsnaam. Wij zullen de uniforme schrijfwijze van namen en adressen conform de PTT conventies NLNR 99-7497 toepassen. De schrijfwijze van plaatsnamen zal dus geschieden conform het postcodeboek: dus Hendr Ido Ambacht en niet Hendrik Ido Ambacht en Germanenln en niet Germanen-

laan. Aan elk adres zullen bepaalde kenmerken worden toegevoegd: a) lid voor het leven, b) jaarlid, c) gezinslid, d) datum waarop men lid is geworden, e) contributie betaald, niet-betaald, f) eventueel betalingen in voorafgaande jaren, g) overige verzendadressen. Bij dit laatste denken we aan instellingen, die wel een Schouw ontvangen, maar geen lid zijn en geen contributie betalen bv. de bibliotheken in Ede, Arnhem en Apeldoorn en de VVV's ter plaats.

De omzetting zal plaatsvinden (heeft plaatsgevonden) voor 1 maart 1994, in verband met de verzending van de Lente Schouw. Uiteraard zullen we nog geruime tijd de kaarten voor controle bewaren. Degene die het computerbestand gaat opzetten is J(oke). A. Verweij-van Bergen Henegouwen, Rogakker 22, 6741 ER Lunteren. Met het noemen van haar naam wil ik haar aan de lezers van de Schouw voorstellen. Haar adres komt ook te staan op de binnenkant van de achterflap. Ik wijs met opzet naar deze plaats, omdat sommige leden een adreswijziging sturen naar de redactie van de Schouw, maar dat adres is alleen bestemd voor kopy van de Schouw. Wij hopen aan het einde van het jaar zover te zijn dat wij ook de contributie-inning met de computer kunnen uitvoeren, hetgeen de Vereniging veel geld bespaart. Aan klachten zullen we de nodige aandacht schenken.

Bram Haak, lid van de redactie

Voorjaar

*Zo lief
zo klein
zo teer
Vertederd
kniel ik neer*

*Met m'n jas
en m'n dikke das
Elk jaar weer
sneeuwkllokjes
in 't gras*

Leni Meijer

Rijksmuseum Kröller-Müller

Het jaar 1993 afgesloten met 515.000 bezoekers

In 1993 ontving het Rijksmuseum Kröller-Müller ruim 515.000 bezoekers. Hiermee is ten opzichte van 1992 een stijging bereikt van 30%. Sinds het bestaan van het museum werd dit aantal alleen overtroffen in de jaren 1984 en 1990, waarin overzichtstentoonstellingen van Vincent van Gogh nog grotere aantallen bezoekers naar het museum lokten.

De tentoonstelling Juan Gris, de opening van het nabij gelegen onderaards museum in het Nationale Park De Hoge Veluwe, het Museonder, en een opvallende stijging van het aantal dagtoeristen uit de Duitse grensstreek en het Ruhrgebied hebben een rol gespeeld bij het behalen van dit goede resultaat.

26 februari t/m 5 juni 1994 tentoonstelling 'Depot op zaal', Schilderijen van A tot Z.

In verband met een grondige verbouwing van het schilderijendepot van het Rijksmuseum Kröller-Müller zullen de daar opgeslagen schilderijen van 26 februari t/m 5 juni in het museum te zien zijn. Onder de titel 'Depot op Zaal' geven dan ruim 400 werken onverwachte impressies van dat deel van de Kröller-Müller collectie, dat doorgaans voor de bezoeker verborgen blijft.

Gedurende 'Depot op Zaal' zullen de belangrijke collectie-onderdelen zoals de Impressionisten, Vincent van Gogh en Piet Mondriaan normaal voor het publiek toegankelijk zijn.

Per 1 januari 1994 verandering van de openingstijden

Vanaf 1 januari 1994 is het Rijksmuseum Kröller-Müller geopend op dinsdag t/m zondag en feestdagen van 10.00 tot 17.00 uur. Op maandag is het museum gesloten.

James Ensor – t/m 23 januari
Een 25-tal etsen uit de collectie Kröller-Müller

Aanwinsten – t/m 23 januari
Werken op papier verworven in de afgelopen drie jaar

Depot op zaal – 26 februari t/m 5 juni
Schilderijen van A tot Z

Jean-Marc Bustamante – 26 maart t/m 30 oktober
Installaties van deze Franse kunstenaar in het Rietveldpaviljoen, beeldentuin van het museum

Bart van der Leek – 10 september t/m 27 november
Overzichtstentoonstelling waarin vooral de veelzijdigheid van deze tijdgenoot van Piet Mondriaan wordt belicht

Beeldhouwers internationaal – 17 december t/m 17 april 1995
(werktitel)
Internationale beeldende kunst ter afsluiting van de manifestatie 'Beelden in Nederland 1994'

Algemene ledenvergadering

Op zaterdag 16 april a.s., aanvang 10.15, zal in de Aula van het Museum Kröller-Müller te Otterlo de Algemene Ledenvergadering van de Vereniging worden gehouden.

Agendapunten

- 1) Opening van de vergadering
 - 2) Verslag van de Algemene Vergadering van 17 april 1993
Verslag in Zomer Schouw 1993
 - 3) Ingekomen stukken
 - 4) Jaarverslag van secretaris van 1993
Op deze pagina
 - 5) Financiële Jaarverslagen van Vereniging van Vrienden en het Bomenfonds over 1993. Zie deze Schouw p. 31-34
 - 6) Goedkeuring Jaarverslagen en verlening van decharge aan het Bestuur over het in 1993 gevoerde beleid.
 - 7) Bestuurverkiezingen
Statutair treden dit jaar af de bestuursleden mevr. B. Wit-van Koetsveld (bezetting winkel) en de heer P.G.A. Timmerbeil (fotowerkgroep). In overeenstemming met de werkgroep draagt het Bestuur voor mevrouw J.L. Wetsteijn (bezetting winkel) en de heer Hans Drijer (fotowerkgroep) voor benoeming tot lid van het Bestuur voor een periode van 4 jaar.
 - 8) Rondvraag en sluiting.
-

JAARVERSLAG 1993

Na een wat hectisch jaar 1992 is de Vereniging in het afgelopen jaar, als deze beeldspraak op de Hoge Veluwe geoorloofd is, in wat rustiger vaarwater gekomen. De onrust was vooral veroorzaakt, omdat de redactie van de Schouw vertrok vanwege onenigheid met het Bestuur van de Vereniging. In verband met deze kwestie was het nodig op 6 maart 1993 in restaurant 'Rust een Weinig' een bijzondere informatie-bijeenkomst te houden, waarbij de briefwisseling van het Bestuur en de vorige redactie ter inzage lag.

Het Bestuur hoopte op deze wijze de onrust onder de leden weg te nemen en deze hoop was niet ongegrond. Het werd een rustige en plezierige bijeenkomst. Nadat er een nieuwe redactie was aangetreden, bleek het moeilijk te zijn met de drukker te komen tot duidelijke en stringente afspraken, hetgeen leidde tot irritatie over en weer. Daarom besloot het Bestuur, nadat er met drukker Kaper onderhandeld was, toch een nieuwe drukker voor de Schouw te zoeken. Dat werd de firma Outhuis bv in Velp.

Op 9 maart vond de opening van het Museonder plaats in aanwezigheid van ZKH prins Claus. Bij die gelegenheid heeft de Vereniging het grote wortelstelsel van de beuk geschonken, welke in het midden van het Museonder hangt.

Op 17 april 1993 vond de Algemene ledenvergadering plaats, waarop Johan Ebregt de gelegenheid kreeg zijn boekje 'Over de Flora van de Hoge Veluwe' aan de leden van de Vereniging te presenteren. Bij die gelegenheid stelde de penningmeester voor de doelstellingen van het Bomenfonds te verruimen, omdat er nog nauwelijks bomen worden geplant. Dit voorstel werd goedgekeurd en voortaan kan het geld van het Bomenfonds ook aangewend worden voor educatieve doeleinden. Na goed-

keuring van het verslag van de secretaris en de penningmeester werden de heren Drijber en Prins herkozen respectievelijk als voorzitter en als penningmeester van de Vereniging; de heer Haak werd gekozen als secretaris in de plaats van de heer Onderwater die wegens zeer drukke werkzaamheden bij Akzo zijn taak als secretaris niet langer kon uitvoeren. Op de Algemene Vergadering heeft de ere-voorzitter, de heer Borst, de oud-voorzitter de heer Kramer herdacht en een uitvoerige uiteenzetting gegeven van zijn kwaliteiten als voorzitter van de Vereniging. De Vereniging moest afscheid nemen van de heer Siegers als coördinator van de Museum-werkgroep, omdat hij zich niet kon vinden in de samenwerking tussen het Museum en de werkgroep.

Op 9 oktober vierde de Vereniging haar 45-jarig bestaan op sobere wijze. In de Herfst Schouw werd aan dit feit aandacht besteed. Op de dag zelf nam het Bestuur afscheid van Matth Onderwater als secretaris en werd de ere-voorzitter de heer Borst wegens zijn grote verdienste onderscheiden met de 'gouden speld' van de Vereniging. De 'zilveren broche' werd toegekend aan mevrouw Haitink, die deze helaas wegens ziekte nog niet in ontvangst kon nemen.

Zeer belangrijk was het feit dat onze Vereniging op 16 oktober 1993 uit handen van de heer Heyligenberg, de voorzitter van de Stichting 'Het Geldersch Landschap', de natuurbeschermingsprijs 1993 in ontvangst mocht nemen. Deze prijs bestond uit een oorkonde, een geldsom en een sculptuur.

Deze laatste moet nog ergens een geschikte plaats krijgen; hier wreekt zich het feit dat de Vereniging geen eigen ruimte op de Hoge Veluwe bezit.

Nog een belangrijke gebeurtenis was het verschijnen van een rapport van het IBN. De heer Luc Jans had in opdracht van de Vereniging een studie gemaakt van de spontane opslag van bomen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De studie is als IBN-rapport gepubliceerd en een verslag van dit rapport is verschenen in de Winter Schouw. Tenslotte wil ik nog mededelen dat mevrouw Hiddink-de Bie haar

werkzaamheden voor de administratie van de Vereniging per 31 januari heeft beëindigd en is opgevolgd door mevrouw J.A. Verweij.

de secretaris

Verlagen werkgroepen

Bezetting winkel

Het was een bijzonder rommelige winterperiode door de bouw van het Museonder, dat op 9 maart 1993 door Z.K.H. Prins Claus werd geopend.

Vanaf de opening is het bezoek aan de Aanschouw en het Museonder sterk gestegen. Ook het bezoek aan de winkel is groot geweest, omdat bijna ieder die een bezoek brengt aan het Museonder, ook door de winkel komt.

Op feestdagen en in de vakantie-periode werkten we met dubbele bezetting.

In 1992 kwamen er 137.000 bezoekers naar de Aanschouw en in 1993 waren dat er 552.000! Dit leidde ook tot een verhoogde omzet in de winkel; deze steeg nl. met 90%. Iedereen wacht nu in spanning af, hoe het in 1994 in de winkel zal gaan.

B. Wit-van Koetsveld

Faunawerkgroep

De werkgroep is in 1993 gegroeid en bestaat thans uit 16 leden. Iedere tweede zaterdag van de maand komen ze bijeen in de Pampel. Hun activiteiten, het waarnemen van de zogenaamde toetssoorten van de heidefauna, doen zij individueel op tijden en dagen, waarop hen dat het beste schikt. De maandelijkse bijeenkomsten zijn om gegevens uit te wisselen en voor een gezamenlijke (instructieve) wandeling. Voor 1993 dient opgemerkt te worden, dat door de slechte zomer het aantal waarnemingen beperkt is gebleven. Evenals de vorige jaren is de dagvlindermonitoring ten behoeve van de Vlinderstichting voortgezet.

Ook de nachtelijke excursies voor het opsporen en localiseren van de nachtzwaluw vonden weer plaats, waarbij vastgesteld kan worden dat het aantal waarnemingen van deze vogel groter is geweest dan in 1992. Als proef is éénmaal onderzoek gedaan naar nachtvlinders in de omgeving van de Pampel.

Dit geschiedt, als het donker is, met een gespannen laken en een sterke lamp en door een 'lekkere' stroperige vloeistof op enkele boomstammen te smeren en daarna met een zaklamp de boom wederom te bezoeken.

Het afgelopen jaar hebben vijf leden van de werkgroep hun bijdrage geleverd aan de zogenaamde winteravond-bijeenkomsten. Vastgesteld kan worden dat de faunawerkgroep een actieve werkgroep is.

H. van Tuil

Plantenwerkgroep

Evenals in 1992 (en door dezelfde oorzaak als toen) heeft de Plantenwerkgroep het in het seizoen 1993 rustig aan gedaan. De natte zomer gooide ook vaak roet in het eten. Er waren geen grote projecten waaraan wij een bijdrage konden leveren. Alleen ten behoeve van enkele onderdelen van het zomerproject konden wij wat aanwijzingen geven betreffende bijzondere flora-elementen in het te bewerken gebied.

Ondanks de voortschrijdende verarming van de flora van het Park gaat het met de bijzondere soorten in het algemeen nog wel goed. Alleen maken wij ons zorgen om de kleine schorseneer. Weliswaar heeft deze soort plaatselijk rijk gebloeid, maar het aantal groeiplaatsen was ook dit jaar weer kleiner dan vorig jaar.

Naast alle bekende oorzaken van de verarming van de flora zien wij toch de schadelijke invloed van de toegenomen bezoekersdruk steeds duidelijker. De meeste bezoekers komen niet buiten de gordel Otterlo-Hoenderloo, maar er is toch ook een duidelijke uitwaaiering naar het zuiden. Vooral de bermflora heeft het zwaar te verduren. Daar enkele floristisch belangrijke terreinen dicht aan de weg liggen, wordt de vegetatie daar vertrap. De ontwikkeling van de 'Vlindertuin'

stelt teleur. Als plantenwerkgroep verwachten we niet dat er zonder ingrijpende maatregelen iets van terecht komt. Het grasland wordt als ligplaats gebruikt.

Toch zijn er vanuit ons standpunt ook nog wel prettige dingen te melden. Zo vonden we op de noordelijke schapenweide dit jaar veertig orchideeën in bloei. Het jaar daarvoor waren er slechts twee! Een voorbode van meer?

J.L. Ebregt

Gidsen

In januari 1993 namen we afscheid van Dick Kon, die vele jaren gids in het Park is geweest. We hebben dit afscheid met een gezamenlijke wandeling gevierd. Verder wandelden de gidsen tesamen o.a. onder de deskundige leiding van de heer Boers. Van de nieuwe gidsen waren er in het najaar vier inzetbaar. Dit kwam door hun grote ijver om met de vaste gidsen mee te lopen. Drie aspiranten zagen van verdere deelneming af evenals drie gidsen. Het aantal gidsen is op dit moment 34. Drie daarvan zijn nog niet inzetbaar. De voorjaarswandeling was volgeboekt met een maximum aantal deelnemers van 50. Ondanks het slechte weer van het afgelopen jaar steeg het aantal deelnemers aan de wandelingen met 552 personen naar 7266. Hiervan namen 2242 personen deel aan de publiekswandelingen en 5024 aan de aangevraagde wandelingen. Deze stijging was te danken aan de extra wandelingen gedurende de bronsttijd. In deze periode werden in de namiddag dagelijks wandelingen gehouden naar een nieuw gebouwde observatiehut. Deze uitkijkpost bevindt zich in het Koeverbos en werd door deelnemers aan het zomerproject in record tijd gebouwd.

Als blijk van waardering waren wij door de directie van het Park op 10 december uitgenodigd voor een diner in het vernieuwde restaurant Rijzenburg.

Daaraan vooraf werd er door de gidsen vergaderd in het Bezoekerscentrum. Door slechte weersomstandigheden waren er op 31 december

slechts 36 wandelaars voor de oudejaarswandeling.

Top-gidsen waren Suze van Capelle en Bram Haak, die 44 maal als gids aantraden; Hans van de Have was een goede derde. In 1944 komen de gidsen in alle perioden van de voor- en najaarsvakantie in actie. Voorheen was dit slechts in een gedeelte het geval. In de maand juni wordt als proef op zaterdagmorgen gewandeld. De gids gaat van start om 10.30 uur vanaf het Bezoekerscentrum. Het voorstel om op zondag te gidsen vond zeer geringe bijval. De zondagen in de vakantieperioden worden wel meegenomen.

Een oplossing voor het wisselend aantal deelnemers aan de publiekswandelingen is nog niet gevonden. Ondanks het slechte weer is het jaar 1993 voor de gidsen niet slecht verlopen en wij zien met optimisme het jaar 1994 tegemoet.

C. Hoogdijk

Dennescheerders

Het aantal dennescheerders bedroeg vorig jaar 59 personen. In verband met de grote wilddruk bleek de hoeveelheid te verwijderen opslag beperkt. Hoewel dit aanvankelijk wat zorgelijk leek voor de activiteiten van de groep op donderdag, bleek dit – mede door de natte zomer? – toch mee te vallen. Er werd gewerkt op dinsdag, donderdag en zaterdag in totaal 3257 uur. De groep op dinsdag brandde en ruimde op het Deelense Zand de restanten van de gekapte grove dennen en rooide – evenals de groep op zaterdag – Amerikaanse vogelkers op het buiten het raster gelegen, maar tot het Park behorende gebied 'De Hoef'.

Dit gebied was één van de eerste door Kröller aangekochte terreinen. Hoewel hier nog voor enige jaren werk ligt, werden hier goede vorderingen gemaakt en worden de oorspronkelijke contouren allengs weer zichtbaar. De groep op donderdag werkte eveneens op 'De Hoef' en schoonde heidevelden in Siberië en op het Aalderinksveld van grove dennenopslag. Dat gebeurde ook langs de Wildbaanweg.

Het zomerproject

In de maanden juli en augustus werd er voor de tiende keer een vrijwilligerskamp georganiseerd. Er werd door 89 man, vrouw en kind in totaal 2700 uur gewerkt. De projecten waren dit jaar:

- het inrichten van parkeerplaatsen bij het Bosje van Staf, alsmede het herstellen van de berm van de weg naar Oud-Reemst die ontdaan was van asfalt
- het herstellen van de houtwallen bij de akkers van de Pampel
- plaggen op de Bunt, bij de Declense Was en de Gietense Flessen om de daar aanwezige zeldzame flora meer kansen te geven
- er werd een observatiehut gebouwd bij het Koeverbos.

De piek van opkomst lag in de laatste week van juli en de eerste week van augustus, met meer dan 30 man per week. Het zal misschien noodzakelijk zijn een maximum aantal deelnemers per week vast te stellen. Over enthousiasme bij het werk viel niet te klagen. Het is verheugend te kunnen melden, dat er zich twee nieuwe (jonge) voorlieden hebben aangemeld.

Wij zijn alle voorlieden en de kampbeheerder veel dank verschuldigd voor hun inzet en enthousiasme zonder welke een dergelijk project niet mogelijk geweest zou zijn. Het is een goed en productief zomerkamp geweest.

R. Lifmann

Wie komt de gidsen versterken?

Wij zijn enthousiaste "Vrienden van De Hoge Veluwe", die zich ten dienste stellen van de bezoekers van het Park.

Het aantal wandelingen, waaraan wij leiding geven, wordt ieder jaar groter. Daarom hebben wij meer gidsen nodig.

Kom deze vriendenkring versterken!

U kunt zich aanmelden en inlichtingen verkrijgen bij: C. Hoogdijk

Hofbeeklaan 20

6715 EA Ede

Tel.: 08380-32751

Hoge Veluwe-dagen

De Winter Hoge Veluwe-dag met als titel Natuurbeheer bij de buren werd ingeleid door ing. R.H. Lichthart van Natuurmonumenten. Een interessant onderwerp. De terreinen van het Planken Wambuis en het Deelerwoud vertonen veel overeenkomst met het terrein van de Hoge Veluwe en het is goed te horen hoe men daar beheer voert. Er ontstond na afloop dan ook een levendige discussie. 's Middags namen ongeveer 70 wandelaars deel aan de excursies.

Tijdens de Museum Hoge Veluwe-dag stond het werk van de schilder Juan Gris in het centrum van de belangstelling. Doordat hij van een objekt naast elkaar verschillende gezichtspunten plaats, wordt zijn werk gecompliceerd. De zeer duidelijke uitleg 's morgens door dhr. Keuning, door wiens bemiddeling deze tentoonstelling tot stand was gekomen, droeg veel bij aan het begrip en kijkgenot bij het beleven van het werk van deze van oorsprong Spaanse schilder.

Bij de ledenvergadering, die 17 april plaats vond, werd een grote opkomst verwacht. Die was er ook. Er was het afgelopen jaar veel gebeurd in de gelederen van de Vrienden. Maar ook de directie van het Park had veel actuele zaken betreffende het beheer onder de aandacht te brengen, zoals de herbouw van Rijzenburg, nieuwe parkeervoorzieningen en de gang van zaken bij het Museonder.

In mei was er een kennismakingsdag met nieuwe leden, die door iedereen als zeer positief werd ervaren.

De Voorjaars Hoge Veluwedag werd ingeleid door de tuinarchitecte Liesbeth ten Hallers. Het onderwerp was "geuren-geurplanten en vlinders". Een zeer geïnteresseerd publiek volgde deze bijzonder aardige lezing. De excursies in de middag leidde de belangstellenden langs geur- en vlinderplanten. Gelijktijdig werd aan de kinderen en kleinkin-

deren van de Vrienden deze dag een eigen programma geboden. Er werd met twee leeftijdsgroepen gewerkt.

Er konden 40 kinderen aan deze dag meedoen. Het is een succes geworden en wij zullen het dit jaar zeker herhalen.

Voor de Themadag Bos en Bomen waren meer belangstellenden dan er geplaatst konden worden en daarom zal deze dag dit jaar herhaald worden, waarbij de mensen die niet mee konden doen de voorrang krijgen.

Voor de Zomer Hoge Veluwe-dag in augustus werd dhr. P. Opdam van het RIN uitgenodigd. Het onderwerp 'Plant en dier in een versnipperd Landschap' werd vrij wetenschappelijk gebracht. Het is een onderwerp dat momenteel zeer ter discussie staat in het maatschappelijk belangenspel.

De Themadag in september, die werd gehouden door de werkgroep Geschiedenis had als onderwerp Hoog Baarlo. Deze dag had zowel 's morgens bij de uitleg, als 's middags bij de excursie de volle belangstelling van de deelnemers.

Tenslotte de Herfst Hoge Veluwe-dag. Deze werd eind oktober gehouden door Anne-Marie Steenman, een expert op het gebied van diersporen. De titel van de lezing "Stille Getuigen" had dan ook alles te doen met diersporen. Door de enthousiaste en boeiende uitleg van haar dia's werd het pas goed duidelijk aan hoeveel zichtbare tekenen van kleine gebeurtenissen, die zich in de dierenwereld afspelen, wij voorbijlopen.

De excursies sloten bij dit onderwerp aan.

Aan deze dag namen naar schatting ongeveer 200 vrienden deel.

W. van der Horst

Jaarverslag Penningmeester over 1993

Toelichting op de balans en resultatenrekening

Dit jaar stond in het teken van de opening van het Museonder en het 45-jarig bestaan van onze Vereniging.

Door de gestaag dalende rente hebben wij de rekeningen bij de Rabobank opgeheven. Het saldo van de depositorekening is overgeboekt naar de Roparcorekening en het saldo van de rekening-courant naar de giro.

Te ontvangen rente

Dit betreft de rente van de Roparcorekening.

Contributiereserve

De groep leden voor het leven groeide met 30 tot 264. Zoals gebruikelijk boekten wij 264 x f 15,— = f 3.960,— op de post contributies.

Crediteuren

Dit bedrag betreft de openstaande posten van de WinterSchouw, de verzending hiervan (PTT), de te ontvangen rekening van onze accountant en enkele kleine openstaande rekeningen per 31-12-1993.

Museonder

In 1991 en 1992 werden de voordelige saldi gereserveerd voor een cadeau bij de opening van het Museonder. In totaal bedroeg dit f 10.520,16.

Als gift voor de aanschaf en plaatsing van het wortelgestel in de kap schonken wij f 10.000,—. Het restant ad. f 520,16 is overgeboekt naar de post reserve drukwerk.

Renten

De totaal ontvangen rente van de depositorekening, van Roparco en giro bedroeg f 17.180,25.

In tegenstelling tot vorige jaren, toen 1/3 deel van deze rente aan het Bomenfonds ten goede kwam, is nu 4% van het gemiddelde saldo van de rekening-courant of f 2.201,— naar het Bomenfonds geboekt.

Hierdoor komt f 14.979,25 als rente aan de Vereniging ten goede.

De Schouw

De kosten waren dit jaar wat hoger dan ingeschat. Dit kwam door wisseling van drukkerij en aanschaf van tekstverwerkende apparatuur.

Voordelig saldo

Wij vragen uw goedkeuring om van het voordelig saldo f 4.500,— te reserveren voor automatiseringskosten ten behoeve van de ledenadministratie en contributie inning; f 2.000,— t.b.v. ledenwerving en f 3.399,26 t.b.v. de post reserve drukwerk in verband met de uitgave van een nieuwe Verenigingsfolder.

Balans van de Vereniging van Vrienden van de Hoge Veluwe per 31 december 1993

Activa

Roparco	f 217.994,74
Giro	24.555,20
Te vorderen rente	4.362,01
Vooruitbetaalde kosten	300,00
	<hr/>
	f 247.211,95

Passiva

Kapitaal	f 98.905,76
Contributiereserve	46.110,00
Reserve drukwerk	5.434,79
Crediteuren	12.048,10
Vooruitontvangen contributie	17.587,90
Stichting Bomenfonds	57.226,14
Voordelig saldo	9.899,26
	<hr/>
	f 247.211,95

Resultatenberekening over 1993

Lasten

de Schouw	f 47.387,60
Verenigingskosten	13.529,38
Pampel	1.981,74
Projecten	8.302,96
Manifestaties	2.313,31
Voordelig saldo	9.899,26
	<hr/>
	f 83.414,25

Baten

Contributies	f 65.035,00
Renten	14.979,25
Diverse baten	3.400,00
	<hr/>
	f 83.414,25

Jaarverslag van de Stichting Bomenfonds Hoge Veluwe over 1993

Dit jaar is wederom geen beroep gedaan op het Bomenfonds.

Bij besluit op de vorige algemene ledenvergadering is in overleg met het Apeldoorns Notariskantoor Dijkstra de Graaff de doelstelling van het Bomenfonds uitgebreid met "educatieve doelen".

Het bestuur heeft besloten om de drukkosten van het Flora boekje "Hoge Veluwe", opgezet en uitgevoerd door de familie Ebregt, te bekostigen uit het Bomenfonds met educatieve doelen. Het boekje dat een voortreffelijk inzicht geeft over de flora op de Hoge Veluwe is uiterst geschikt voor scholieren (en voor leden!) e.d. en wordt verkrijgbaar in de Aanschouw.

De opbrengst komt ten goede aan de exploitatie van de Aanschouw en dus aan het Park.

Balans Stichting Bomenfonds per 31-12-1993

Activa

Ver. van Vrienden	f	57.226,14
Giro		885,20
Nadelig saldo		5.028,76
	f	<u>63.140,10</u>

Passiva

Kapitaal	f	55.374,67
Floraboekje		7.765,43
	f	<u>63.140,10</u>

Resultatenrekening over 1993

Lasten

Kantoor	f	61,00
Floraboekje		7.765,43
	f	<u>7.826,43</u>

Baten

Renten	f	2.202,67
Giften		595,00
Nadelig saldo		5.028,76
	f	<u>7.826,43</u>

J.J. Prins

Accountantsverklaring

Wij hebben de jaarverslagen 1993 van respectievelijk "de Vereniging Vrienden van De Hoge Veluwe" en de "Stichting Bomenfonds Hoge Veluwe" gecontroleerd. Dit onderzoek is verricht in overeenstemming met algemeen aanvaarde controlegrondslagen.

Op grond van dit onderzoek zijn wij van oordeel dat deze jaarverslagen een getrouw beeld geven van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichtingen per 31 december 1993 van respectievelijk f 98.905,76 en f 55.374,67 en van het resultaat over 1993.

Hoogachtend,

PAARDEKOPER & HOFFMAN
Registeraccountants

Apeldoorn, 31 januari 1994

P. van der Net RA

Begroting voor het jaar 1994

	Begroting 1993	Uitkomst 1993	Begroting 1994
Inkomsten			
Contributies	f 65.000,—	f 65.035,—	f 65.000,—
Renten	10.000,—	14.979,25	10.000,—
Diversen	2.000,—	3.400,—	2.000,—
	<u>f 77.000,—</u>	<u>f 83.414,25</u>	<u>f 77.000,—</u>
Uitgaven			
de Schouw	f 38.000,—	f 47.387,60	f 40.000,—
Ver.kosten/Pampel	16.000,—	15.511,12	16.000,—
Projecten/Manifest.	19.000,—	10.616,27	19.000,—
Ledenwerfactie	2.000,—	-,	uit voord. saldo
Res.reserve drukw.	2.000,—	-,	idem '93
Automatiseringskosten	-,	-,	idem
Voordelig saldo	-,	9.899,26	2.000,—
	<u>f 77.000,—</u>	<u>f 83.414,25</u>	<u>f 77.000,—</u>

Bijzondere waarneming

Op zaterdag 15 januari j.l. werd bij het Bosje van Staf, hoog in een boom, een arend waargenomen. Na een rustperiode vloog de vogel verder in oostelijke richting. Het was niet duidelijk of het ging om een zee- of steenarend. Het Instituut van Taxonomische Zoölogie van de Universiteit van Amsterdam heeft op grond van de beschrijving van de heer G.J. van Nie uit Arnhem, één van de waarnemers, vastgesteld, dat het ging om een jeugdig exemplaar van een steenarend.

Verzoek!

Als u eens iets bijzonders waarneemt in het Park, zoudt U dan daarvan een bericht kunnen sturen aan de redactie van De Schouw?

H. van Tuil

Extra bericht

Wie een lijst van trefwoorden op de Schouw wil hebben kan deze aanvragen bij Jan Trapman, telefoon 01803-19878

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Artikel 3:

1. De vereniging heeft primair ten doel het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park "De Hoge Veluwe" (hierna te noemen: het Park) en het desgevraagd bijstaan van de Stichting genaamd "Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe" (hierna te noemen: de Stichting). Verder heeft de vereniging ten doel het desgevraagd bijstaan van het Rijksmuseum Kröller-Müller (hierna te noemen: het Museum).
 2. De vereniging tracht dit doel onder meer te bereiken door:
 - a. jaarlijks één of meer Hoge Veluwe-dagen en/of andere manifestaties te organiseren;
 - b. werkgroepen te vormen tot het bestuderen van flora, fauna, geschiedenis en andere onderwerpen het Park en het Museum betreffend;
 - c. werkgroepen te vormen tot het op verzoek van de Stichting en/of Museum door vrijwilligers verrichten van werkzaamheden;
 - d. publicaties doen verschijnen alsmede het verzorgen van voorlichting en rondleidingen;
 - e. al wat verder kan bijdragen tot het in artikel 3.1 genoemde doel (mits niet tredend in de bevoegdheden van de Stichting en/of het Museum), met name door het aankweken van een band onder hen, die belangstelling koesteren voor het Park en/of het Museum.
-

Bestuur:

W.H. Borst	- ere-voorzitter
Mr. J. Drijber	- voorzitter
Dr. A.C. Haak	- secretaris
	Nevenlandsehof 16, 7312 EX Apeldoorn, tel. 055-558192
J.J. Prins	- penningmeester
	Bosweg 101, 7313 CA Apeldoorn, tel. 055-554836
H. van Tuil	- vice-voorzitter
Mr. W. Blanken	- burgemeester van Ede
Mr. H.J.E. Bruins Slot	- burgemeester van Apeldoorn
J.L. Ebregt	
C. Hoogendijk	
Mevr. W. van der Horst-Zondag	
Drs. J.C. Kok	
R. Lifmann	
Mr. P. Scholten	- burgemeester van Arnhem
P.G.A. Timmerbeil	
Mevr. B. Wit-van Koetsveld	

Adviseurs:

Ir. H.A. Bruning	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Dr. E.J. van Straaten	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

Bomenfonds Hoge Veluwe: postgiro 3534903 Apeldoorn.

De minimum-contributie bedraagt f 30,-. Lidmaatschap voor het leven f 250,-. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor tenminste f 30,- per jaar. 'De Schouw' wordt u gratis toegezonden. De leden ontvangen jaarlijks een accept-girokaart ter voldoening van de contributie. Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Het lidmaatschap van de vereniging geeft geen recht op gratis toegang tot het Park.

Aanmeldingen, adreswijzigingen e.d.:

Ledenadministratie Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe, Mevrouw J.A. Verweij-van Bergen Henegouwen, Rogakker 22, 6741 ER Lunteren, tel. 08388-3406.

Postgiro 951993 t.n.v. Vereniging Vrienden v.d. Hoge Veluwe.

JAARPROGRAMMA 1994

- 9 april Voorjaarswandeling - Gidsen van de Hoge Veluwe.
- 16 april Algemene Ledenvergadering
Mededelingen door de voorzitter de heer J. Drijber
Beheer Nationale Park - de heren H.A. Bruning en A.J. Sniijders
Middagexcursie met als thema: beelden in de open lucht
- 28 mei Voorjaars Hoge Veluwe-dag
tevens dag voor de jeugd
De dag staat geheel in het teken van de vogels
- 9 juli Thema-dag met excursie, Bos en Bomen II
- 20 augustus Zomer Hoge Veluwe-dag
De Marterachtigen door de Vereniging Das en Boom
- 3 september Thema-dag met excursie: heide
- 24 september Thema-dag met excursie: paddestoelen
- 15 oktober Herfst Hoge Veluwe-dag
verzorgd door de Fotowerkgroep met een overzicht van hun werk en een
tentoonstelling van paddestoelen
- 12 november Museum Hoge Veluwe-dag
Leven en werk van Bart van der Leck
door een medewerker van het Kröller-Müller Museum
- 31 december Oudejaarswandeling Gidsen van de Hoge Veluwe